

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

M. Tvllivs Cicero Mannvcciorvm Commentariis Illvstratvs antiquaeq. lectioni restitutus

Continens Epistolas, ad T. Pomponium Atticum, M. Iunium Brutum,
Quinctum fratrem

Cicero, Marcus Tullius

Venetiis, 1583

In Epistolarvm M Tvllii Ciceronis Ad Qvinctvm Fratrem. Librvm III. Pavlli
Manvtii Commentariivs

[urn:nbn:de:gbv:45:1-770415](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:45:1-770415)

IN · EPISTOLARVM
M · TVLLII · CICERONIS

AD
QVINCTVM · FRATREM

LIBRVM · III.

PAVLLI · MANVTII
COMMENTARIVS

Marcus S. D. Quinto Fratri. I.

Hoc ex magnis caloribus (non enim meminimus maiores) in Arpinati summa cum amoenitate fluminis me refeci ludorum diebus. Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano ad xv. id. Sept. sui tibi Messidium cum Philoxeno, aquamque, quam uidebant non longe a uilla, balneane fluentem uidi, praeteritum maxima siccitate: uberiorioremque aliquanto sese collecturos esse dicebant. Apud Herum recte erat. In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiorum, sed tamen nihil ei restabat praeter balnearia, & ambulationem, & auarium. uilla mihi ualde placuit: propterea quod summam dignitatem pauimentata porticus habebat: quod mihi denique apparuit, postea quam & ipsa tota patet, & columnae politae sunt. totum in eo est, quod mihi erit curae, tectorium ut continuum sit. pauimenta recte fieri uidebantur. cameram quasdam non probavi, mutarique iussi. Quo loco in porticu, te scribere aiunt, ut atriolum fiat: mihi, ut est, magis placebat. neque enim satis loci esse uidebatur atriole, neque fere solet, nisi in his aedificijs fieri, in quibus est atrium maius; nec habere poterat adiuncta cubicula, & eiusmodi membra. nunc hoc uel honestate * testudinis, uel ualde boni aestiuum locum obtinebit. tu tamen, si aliter sentis, rescribe quamprimum. In balnearijs assa in alterum apodyterij angulum promouit: propterea quod ita erant posita, ut eorum uaporarium, ex quo ignis erumpit, esset sub tectum cubiculi. subgrā de cubiculum autem, & hibernum altum ualde probaui: quod ampla erant, & loco posita, ambulationis uis latere, eo quod est proximum balnearijs. Columnas neque in regione Diphilus collocarat. eas scilicet demolitur, aliquando perpendiculari, & linea discet uti. omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore: curat enim diligentissime Caesius, qui tum mecum fuit. Ex eo loco recta, Vitularia uia, profecti, si uis in Fusidianum fundum, quem tibi proximis nuncijs attipini de Fusidio HS cccc lxxxviii emeramus. ego locum aestate umbrosiorem uidi nunquam, per multis locis aquam profluentem, & eam uberem, quid quacris iugera praeter Caesius irrigaturum facile te arbitrat. equidem hoc, quod melius intelligo, affirmo, mirifica suauitate te nullam habuerum, piscina, & salientibus additis, palaestra, & silua uiridicata. Fundum audio te hunc Bouillianum uelle retinere. de eo quid iudicatur, ipse constitues. Caesius aiebat, aqua dempta, & eius aquae iure constituto, & seruitute fundo illi imposita, tamen nos pretium seruare posse, si uendere uellemus. scripsisse Messidium mecum habui. is se ternis nummis in pedem tecum transegiisse dicebat: sese autem mensum pedibus aiebat passum cccc. mihi plus uisum est. sed praestabo, sumpsum nusquam melius posse poni. Chilonem arcesseram Venafro, sed eo ipso die quatuor eius conseruos, & discipulos Venafri cuniculis oppresserat. Idibus Sept. in Laterio sui: niam perspexi: quae mihi ita placuit, ut opus publicum uideretur esse, praeter ea passus. sum enim ipse mensus ab eo porticulo, qui est ad Furinae Satricum uersus. eo loco puluis, non glareae iniecta est, & mutabitur: & ea uiae pars ualde acclinis est. sed intellexi aliter duci non potuisse, praeter-

praesertim cum tu neque per Locustae, neque Varro-
nis velles ducere. Velus ante sum fundum prope
minterat: Locusta non attigerat: quem ego Romae aggre-
diar, & ut arbitror commonebo: simul M. Tauri,
quem tibi audio promississe, qui nunc Romae erat, de
aqua per fundum eius ducenda rogabo. Nicephorum
iullicium tuum sane probavi: quae si nique ex eo, ecquid ei
de illa aedificatiuncula Laterij, de qua mecum locutus
es, mandavi ses. tum is mihi respondit, se ipsum eius ope-
ri HS xoo conductorem fuisse: sed te postea multa ad-
didisse ad opus, nihil ad pretium, itaque id se omis-
sisse: mihi hercule ualde placet, te illa, ut constituebas, adde-
re, quamquam ea nulla, quae nunc est, tamquam philo-
sophia uideatur esse, quae obiuget ceterarum uillarum
insaniam. uerum tamen illud additum delectabit. topia-
rium laudauit: omnia conuexit hederam, qua basim uil-
lae, qua inter columnia ambulatiouis; ut denique illi pal-
liati topiariam facere uideantur, & hederam uendere.
iam ad uisum nihil altius, nihil muscosius. Habes se-
re de rebus rullis. Urbanam ex politionem urget il-
le quidem & Philotimus, & Cincius, sed etiam ipse
crebro interuiso, quod est facile factu, quam obrem ea te
cura liberatum uolo. De Cicerone, quod me semper ro-
gas, ignosco equidem tibi: sed tu quoque mihi uelim
ignoscas. non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam
ipse amo, atque utinam his diebus in Arpinati, quod
& ipse cupierat, & ego non minus, mecum fuisset. quod
ad Pomponianum, si tibi uideatur, scribas uelim; cum ali-
quo exhibimus, ea nobis cum, puerumque ducat. clamores
efficiam, si eum mecum habuero otiosum: nam Romae
respirandi non est locus, id me scis antea gratis tibi es-
se pollicitum: quid nunc putas, tanta abs te mihi merce
de proposita? Venio nunc ad tuas litteras: quas pluri-
bus epistolis accepi, dum sum in Arpinati: nam mihi
uno die tres sunt redditae, & quidem, ut uidebantur,
eodem abs te datae tempore: una pluribus uerbis, in
qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset ad
scripta litteris, quam in Caesaris. id facit Oppius non
numquam necessario, ut, cum tabellarios constituerit mit-
tere, litteras quae a nobis acceperit, aliqua re noua impe-
diatur, & necessario serius, quam constituerat, mittat,
neque nos, datis iam epistolis, idem commutari cure-
mus. Scribis de Caesaris summo in nos amore, hunc &
tu fovebis, & nos, quibus, cumque poterimus rebus, au-
gebimus. De Pompeio, & facio diligenter, & facia,
quod mones. Quod tibi mea permissio mansionis tuae
grata est; id ego, summo meo dolore, & desiderio, tamē
ex parte gaudeo. In hippodamis, & non nullis alijs ar-
cescendis quid cogites, non intelligo, nemo istorum est,
quin abs te munus, fundi suburbani instar exspectet.
Trebatiu uero meum quod isto admisceas, nihil est.
ego illum ad Caesarem misi; qui mihi iam satisfecit: si
ipsi minus, praestare nihil debeo; te quidem ab eo uindi-
co, & libero. Quod scribis te a Caesare quotidie plus di-
ligenter gaudeo. Balbum uero, qui est istius
rei, quem admodum scribi, adiutor, in oculis sero. Tre-
batium meum a te amari, te quae ab illo, pergaudeo. De tri-
bunatu quod scribis, ego uero nominatim petiui Cur-
tio, & mihi ipse Caesar nominatim Curtio paratum ef-
fere rescripsit, mecum in rogando uerecundiam obiuiga-
uit. si cui praeterea petiero, id quod etiam Oppio dixi,
ut ad illum scriberet, facite patiar mihi negari: quonia
illi, qui molesti sunt, sibi negari a me non facile parum-

tur. ego Curtium, id quod ipsi dixi, non modo roga-
tione, sed etiam testimonio tuo diligo, quod litteris
tuis studium illius in salutem nostram facile perspexi.
De Britannicis rebus, cognoui ex tuis litteris nihil esse,
nec quod metumamus, ne quod gaudeamus. De publicis
negotijs, quae uis ad te Tironem scribere, negligentius
ad te ante scribebam, quod omnia minima maxima ad
Caesarem mitti sciebam. Rescripsi epistolae maximae:
audi nunc de minuscule. in qua primum est de Clodij
ad Caesarem litteris: in quo Caesaris consilium probo,
quod tibi, amantissime petenti, ueniam non dedit, uti
illum ad illam furiam uerbum rescriberet. Alterum
est de Caluanti Marij oratione, quod scribis, miror, tibi
placere me ad eum rescribere, praesertim cum illum
pueri omnes, tamquam dictata, perdiscant. Libros meos,
quos exspectas, inchoaui, sed conficere non possum
his diebus. Orationes es flagitatas pro Scauro, pro Plan-
cio absolui. Poema ad Caesarem, quod composueram,
incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt,
si quid habebis spatij, scribam. Venio ad tertiam. Bal-
bum quod ais mature Romam bene comitatum esse
uenturum, mecumque assidue usque ad id. Mai. futurum,
id mihi pergratum, perque iucundum erit. Quod me in
eadem epistola, sicut saepe antea, cohortaris ad ambi-
tionem, & ad laborem: faciam equidem. sed quando
uiuemus? Quarta epistola mihi reddita est idibus. Sept.
quam ad xv. idus Sext. ex Britannia dederas. in ea ni-
hil sane erat noui, praeter Erigonam: quam si ab Oppio
accepero, scribam ad te quid sentiam: nec dubito, quin
mihi placitura sit. Et, quod praeterea de eo, quae scripsi-
sti de Milonis plausu scripsisse ad Caesarem existi-
mare, illum quam maximum fuisse plausum. & prorsus
ita fuit: & tamen ille plausus, qui illi datur, quodam
modo nobis uideatur dari. Reddita est etiam mihi perue-
tus epistola, sed sero allata, in qua de aede Telluris, &
de porticu Catuli me admones. sit utrumque diligen-
ter. ad Telluris quidem etiam tuam. Statuam locaui.
Item de hortis, quod me admones; nec fui umquam ual-
de cupidus, & nunc domus suppediat mihi hortorum
amoenitatem. Romam cum uenissem ad xii. Kal. Oct.
absolutum offendi in aedibus tuis lectum; quod super
conclauia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum;
id nunc honeste uergit in lectum inferioris porticus. Ci-
cero noster, dum ego abs sum, non cessauit apud rheto-
rem, de eius eruditione quod labores, nihil est: quoniam
ingenium eius nostri studium ego uideo; cetera eius, su-
scipio, ut me putem praestare debere. Gabinium tres
adhuc factiones postulant, L. Lentulus, flaminis filius,
qui iam de maiestate postulauit; Ti. Nero, cum bonis
subscriptoribus; C. Memmius trib. pl. cum L. Capitone.
ad urbem accessit ad xii. Kal. Oct. nihil turpius, nec de-
sertius. sed his iudicijs nihil audeo confidere. quod
Caro non uolebat, adhuc de principis repetundis non
erat postulatus. Pompeius a me ualde contendit de
reditu in gratiam; sed adhuc nihil profecit; nec, si ullam
partem libertatis tenebo, proficiet. Tuas litteras uehe-
menter exspecto. Quod scribis, te audisse, in candida-
torum consularium coitione me interfuisse; id falsum
est, eiusmodi enim factiones in ea coitione factae,
quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus inte-
resse debuerit: & simul mihi committendum non fuit,
ut his coitionibus interesset, quibus Messalla excludere-
tur: cui quidem uehementer satisfacio rebus omnibus;

ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipsi multa iam feci, quae uoluit, quaeque a me petiuit. Scaurum beneficio defensionis ualde obligauit. adhuc erat ualde incertum, & quando comitia, & qui consules futuri essent. Cum hanc iam epistolam complicare, tabellarij a uobis uenerunt ad xi. kal. Sept. uicesimo die. O me sollicitum quantum ego dolui in Caesaris suauissimis litteris: sed, quo erant suauiores, eo maiorem dolorem illius ille casus afferebat. Sed ad tuas uenio litteras. primum tuam remansione etiam atque etiam proba praesertim cum, ut scribis, cum Caesare communicaris. Oppium miror quidquam cum Publio: mihi enim non placuerat. Quod interiore epistola scribis, me idibus Sept. Pompeio legatum iri, id ego non audiui; scripsitque ad Caesarem, Vibullium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium pertulisse, nec ad Oppium. quo consilio? quamquam Oppium ego tenui: quod priores partes Bibuli erant. cum eo enim coram Caesar egerat, ad Oppium scripserat. Ego uero nullas de rebus eius habere possim in Caesaris rebus. ille mihi secundum te, & liberos nostros ita est, ut sit paene par. uideor id iudicio facere: iam enim deo: sed tamen amore sum incensus. Cum scripsissem haec infima, quae sunt mea manu, uenit ad nos Cicero tuus ad cenam, cum Pomponia foras cenaret, deditque mihi epistolam legendam tuam, quam paulo ante acceperat ab Aristophane modo, ualde mehercule & suauem, & grauem; qua sum admodum delectatus. dedit etiam alteram illam mihi, qua iubes cum mihi esse affixum, tamquam magistro. quam illum epistolae illae delectarunt? quam me? nihil pueri illo suauius, nihil nostri amantius. Haec inter cenam Tironi dedit: ne mirere alia manu esse. Annali litterae tuae pergratae fuerunt, quod & curares de se diligenter, & tamē consilio se uerissimo iuuare. T. Seruilius pater ex litteris, quas sibi a Caesare missas esse dicebat, significat, ualde te sibi gratū fecisse, quod de sua uoluntate erga Caesarem humanissime diligentissimeque locutus esses. Cū Romam ex Arpinati reuertissem, dicitū mihi est hippodamum ad te profectum esse. non possum scribere, me miratum esse, illum tam inhumaniter fecisse, ut sine meis litteris ad te proficisceretur: illud scribo, mihi

molestum fuisse. iam enim diu cogitaueram, ex eo, quod ad te diligentius perferri uellem, illi darem: quod mehercule hisce litteris, quas uulgo ad te mitto, nihil scribo, quod si in alicuius manus incidere, moleste ferendum sit. Minucio me, & Saluio, & Labeoni reseruabā. Labeo autem tarde proficiscetur, aut hic manebit. Hippodamus ne num quidem quid uellem rogauit. T. Pinarius amabilem ad me de re litteras mittit, se maxime litteris, sermonibus, cenis denique tuis delectari. is homo semper me delectauit: fraterque eius mecum est multum. quare, ut institui, complectere adolescentem. Quod multos dies epistolam in manibus habui propter commemorationem tabellariorum; ideo multa coniecta sunt, aliud alio tempore, uelut hoc. T. Anicius mihi saepe iam dixit, sese tibi suburbanum, si quod inuenisset, non dubitaturum esse emere. in eius sermone ego utrumque soleo admirari; & te de suburbano emendo, cum ad illum scribas, non modo ad me non scribere, sed etiam aliam in sententiam scriberes. & cum ad illum scribas, nihil te recordari de se, de epistolis illis, quas in Tufculano eius mihi ostendisti, nihil de praeceptis Epicharmi, γυνῆ, πῶς εὐδὸν χεῖρται. totum denique uultum, animum, sermonem eius, quem admodum conicio, quasi, sed haec tu uideris. de suburbano, cura, ut sciam, quid uelis: & simul, ne quid ille turbet, uide. Quid praeterea? quid? etiam. Gabinium ad xv. kal. Oct. noctu in urbem introiuit. & hodie hora octaua, cū edicto. Alfy de maestate eum adesse oporteret, concursu magno, & odio uniuersi populi paene afflictus est. nihil illo turpius. proximus est tamen Piso, itaque mirificum εὐδὸν cogito in secundum meorum librorum inducere, dicentem Apollinem in consilio deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset, quorum alter exercitum perdidisset, alter uendidisset. Ex Britannia Caesar ad me kal. Sept. dedit litteras, quas ego accepi ad xv. kal. Oct. satis commodas de Britannicis rebus: quibus, ne admirer, quod a te nullas acceperim, scribit, se sine te fuisse, cum ad mare accesserit. ad eas ego litteras nihil scripsi, ne gratulandi quidem causa, propter eius luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut ualeas.

EXPLANATIO

L. Domitio Ahenobarbo,
Ap. Claudio Pulchro,

COS.

MOENITATE fluminis? de Fibreno flumine intelligit: quo nihil amoenius, nihil frigidius: ut in libro II. de legibus. REFECI? recreauit, collegi, caloribus debilitatum, atque afflictum, LYDORVM? Romanorum: qui pridie nonas Sept. commissi, per nouem continuos dies in Palatio, ante Matris magnae templum ab aedilibus cur. fiebat: rursusque, biduo intermissi, per quinque dies in circo. hoc & Kalendarium uetus Romanum, & alia ueterum monumenta declarant. TRIBVLIVS commendatis? ut eis meo nomine ad spectandos ludos locum daret. moris enim erat, ut amicis & tribulibus & in circo & in foro locus ad spectandum daretur. ad Atticum epist. 1. lib. 2. & pro Murena. Tribulibus autem intellige non eos tantum, qui Romae domicilium haberent, uerum & municipes, & si qui praeterea ciues in Italia habitarent: quos interdum ad urbem uenisse ludorum spectandorum causa, simile ueri est. ARCANO? Quincti praedio: de quo epist. 3. & 9. MESSIDIVM cum Philoxeno? redemptores erant aquae deducendae, quod in hac ipsa epistola, infra, uidetur posse conijci. HERVM? uillicum in Arcano, ut Nicephorum in Laterio, quem infra nominat. MANLIANO? fundo, in quo uillicum

lam Diphilus architectus aedificabat Quinto. Nec dubito, quin & Manlianum, & Fufidianum, & Bouilianum praedia fuerint in Arcano, non ab Arcano seuncta. nam in epistola huius lib. I I I. cum argumentum huius epistolae breuiter attingit, Arcanum, & Laterium dumtaxat nominat, omisis Manliano, Fufidiano, Bouiliano, quasi Arcano comprehensis. *DIPHILUS* § se ipso: erat enim natura tardus. Diphilus, inquit, se ipsum tarditate superauit. *AVIARIUM* § locum in uilla, ubi aues alerentur, aliae oblectationis, aliae cibi causa. *PAVIMENTATA porticus* § pulcherrimo strata pauimento. erant autem apud ueteres & ex marmore magnifica in primis pauimenta, & ex emblemate uermiculato, hoc est ex opere tessellato: cuiusmodi nonnulla hodieque uisuntur in templis, ad specum perquam iucunda. *TOTA pater* § quod antea, dum aedificaretur instrumentis fabrilibus impedita, tota non pateret. *COLVMNAE* § circa porticum: quae rudes, & impoltrae dum erant, speciem, aut dignitatem habere nullam poterant. *TOTVM in eo est* § tanti est, ut in eo sint omnia, sic locutus est ad Att. lib. V. epist. 20. *CONTINVVVM* § ne in crustatio rimas agat, ne uitium faciat. *EIVSMODI membra* § quae atrium nisi habeat quasi membra corpori adiuncta, non belle positum uidebitur. *VEL honestate testudinis* § ego mehercule huic loco, tamquam ulceri corrupto, manus admouere uix audeo: indicabo tamen, quae potuerit sententia Ciceronis esse: quo diligentius attendatur, si quid, quod ad eam uideatur accedere, in antiquis libris aliquando reperietur, una enim me litterula, in magna perturbatione errantem, saepe ad correctionem, quasi nia demonstrata, perduxit: hoc igitur fortasse Cicero sensit. Nunc hoc uel, in aestate, testudinis, uel, hieme, aestiuum locum obtinebit. ut hoc dicat. Verum (nam saepe, Nunc, pro uerum, Cicero usurpat: quod item Graeci faciunt) hoc, id est, quo modo porticus nunc est, in aestate loco testitudinis erit; hieme uero, quod habent aestiua loca, id obtinebit. optamus autem in aestate algorem, hieme teporem, & algorem quaerentes, fornicatis cameris, quae uocantur testudines, libenter utimur: quod aestate fit. teporem uero quia non habent nisi, quae sol aduersus diu spectat, loca, ea nos per hiemem tenent. porticus igitur, ut est nunc, id habebit commodi, quod in aestate testudines, hieme aestiua loca. *ASSA* § uidentur hic alla pro hypocausto, qui locus in balnearijs ad sudandum fuit, usurpari. *APODYTERII* § ubi uestes inuituri balnea deponebant. *ἄντ' τοῦ κούβητος*. *SUB tecum cubiculi* § Antiqui libri, quos uiderim, Subiectum cubiculi. placeret, Subiectum cubiculis. inferior. n. eorum cubiculorum, quae erant in uilla Quinti, contignatio uapore petebatur: quod incendij causam praebere potuit. *HIBERNVM* § aedificantur in amplis aedibus quaedam ad aestiua anni tempora, quaedam ad hiberna. *PROBAVI* § sicuti tu fieri mandaras. *PERPENDICVLO*, *ἔντ' lineā* § perpendiculo, ut rectas; lineas, ut e regione collocet. e regione autem columnae sunt, cum altera alteri ex aduerso respondet. *CAESIUS* § uillicus Quinti, aut certe procurator. *PROXIMIS nuncijs* § quem tibi a me emptum, proximis nuncijs significaueram. *HS CCCIOOO* ∞ § tria millia (ut ad nostratis pecuniae rationem numeremus) aureorum scutorum. Sed illa nota, ∞, uidetur abundare, cum assium centum millia sic scribantur, CCCIOOO. *QVOD melius intelligo* § nam de irrogatione, qui huius generis non intelligens magnopere sum, haud ita affirmarim. *SALIENTIBVS* § aquis, quae sua sponte saliant: quam permultis locis aquam profluentem, & eam uberem, proxime appellauit; in ultima uero huius libri epistola Nilum, ut puto, a similitudine fluminis hinc inde in mare profluentis, nominauit. distinguuntur autem salientes ab ijs, quae oriendo cadunt, non saliant: ut planis in locis saliant, de praecipitiis cadant. *ADDITIS* § ad suauitatem uillae accedet ea, quam piscina, salientes, palaestra, silua conferent. *VIRIDICATA* § nouum, & forte, in ijs quidem, qui exstant, ueterum libris, singulare uerbum, quasi, uirēte. qua ratione & Albico, Nigrico usurpantur. *BOVILIANVM* § non est a familia, ut Fufidianus, quem proxime nominauit, fundus, (nulla enim Romae Bouilia familia) sed ab ignobili loco nomen ductum. Sunt, quibus placeat, Bouillianum, a Bouillis, ubi Clodius est interfectus: quos refellit geographiae ratio. Bouillae enim inter Ariciam, & Romam, fundus autem hic in Arpinati fuit. *AQVA dempta* § excepta in uenditione fundi; ut, alienato fundo, aqua tamen iuris tui sit: quam ad irrogandos finitimos fundos illorum dominus locare posses. *IURE constituto* § dicit hoc; si ius aquae constituatur, hoc est, si ius aquae Quinto seruetur, seruitutem fundo impositum iri illius aquae, neque tamen fore, ut minoris, quam quanti cum aqua uendi fundus possit. quam igitur aquam Messidius per tuos fundos deducendam redemit, (hoc enim proxime dicet) eam nolo te cum fundo Bouiliano alienare: sed, ius ei aquae suadeo constituas, hoc est in tuo iure retineas: ut ex duobus mancipijs, fundo, & aqua, unum emptoris fiat, alterum esse tuum pergat; ius, inquam, fundi migret ad emptorem, ius aquae penes te remaneat. *SERUITVTE fundo illi imposita* § quia fundus aquae seruiet, cum ea cogetur uti. unde enim irrigetur, aliunde non erit. ita, si fundum uendes, qui eius futurus dominus est, is tibi aliquid pendet, si fundo suo consultum uolet. *MESSIDIVM* § redemptorem deducendae aquae: qui singulos in pedes aluei faciendi ternis numis transegerat. supra de Messidio dixit, quod hanc sententiam confirmet: Vberiorē aquam sese collecturos dicebant. *TERNIS nummis* § sestertijs. duodecim igitur assibus, hoc est marculis in pedem. nam sestertius est duodecim trientes, hoc est asses quattuor: & quattuor sestertij denarius, hoc est asses XVI: & denarij septem in argenti uncia, drachmae autem octo: si Cello, & Plinio credimus, tanti enim Romae fuisse denarios a secundo Punico bello ad Plinij tempora, ipse Plinius testimonio cognoscitur. CCC ∞ § absurda mensura. sunt enim passuum quadringenta millia. ita plus, quam dimidium Italiae longitudo, occupasset haec aqua. malim igitur, ordine praepostero, ∞ CCC: ut sint mille quadringenti passus, hoc est pedum septem millia. quae summa ad DCXXX scutatos aureos nostratis pecuniae perueniet. *NVSQVAM melius* § quam

quam in aqua deducenda. DISCIPULOS & quos fabricandi & architectandi artem Chilo dicebat. LATERRIO & Quinti fundo in Arpinati. ad Att. ep. 7. l. 4. & 1. l. x. Ad *Furinae* & templū. antiqua locutio, e Graecis fontibus deriuata. Furinalia dies festus eius deae, IX. Kal. Sext. Varro, Festus, uetus Kalendarium. SATRICVM & oppidum in Latio. MUTABITVR & iniicietur glareā, sublato puluere. ACCLIVIS & quam ego malim planam fuisse. DVCIT uiam. sic aquam deducere, supra. LOCUSTAE & fundum. Graeca locutio. VLVINVS & Varro. nam de iisdem loquitur proxime nominatis. MVNIERAT & uiam. & hoc significat. cū tu id ius haberes, ut uiam ducere per Locustae, perq. Varronis fundum posses; neque tamen, quae tua fuit modestia, feceris: illi, ut quasi tibi gratiam referrent, eam uiae partem, quae ante fundos eorum est, munire debuerunt: quod Varro propemodum effecit: Locusta non dum attingit. PROBAVI & satis officio suo facere mihi uisus est. CONDVCTOREM & uillam habebat Quintus in Laterio, frugaliter extructam. ad eam cum addere quandam aedificatiunculam decreuisset, uillicum conduxit opus illud HS. x. hoc est aureis scutatis ccc. sed cum multo plura, quam conuenerat, adiungere Quintus uellet, ad pretium autem nihil; uillicus eam aedificatiunculam omisit. QVAE nunc est & admodum frugalis, & parca, ualde infra earum, quae nunc fiunt, insaniam. TOPIARIVM & opus ex hederā. BASIM & inferiorē uillae partem. basis. n. quasi pes est ad sustentandum. INTERCOLUMNIA & spatium inter columnas. PALLIAT & marmorea hominum simulacra, secundum columnas utrinq. astantia. TOPIARIAM facere & qui topiariam faciunt, herbam, aut fruticē ad speciem aulaei, aut columnae, aut fontis, alterius ue rei conformāt, palliati igitur hi, inter columnas constituti, topiariam facere, aut hederam, qua intercolumniū uestitur, tendere uidentur. ALSI VS & alsum & alsiosum est subfrigidum, ab algo. MYSCOSI VS & non quia muscū habeat, sed quod aequē, ac muscus in humidis locis, oblectet. EXPOLITIONEM & iam paene profus aedificauerat utriusque domum redemptores. expolitio restabat, perfectio scilicet aedium urbanarū. expolitur. n. quod factum quidem est, non dum tamen plane perfectum. Infra, ep. III. Expolitiones utriusq. nostrum sunt in manibus. PHILOTIMVS, & Cincius & ille Marci, hic Quinti nomine. Philotimus. n. Terentiae libertus, Cincius Attici procurator; cuius Pōponia foror, Quinti uxor erat. FACILE factus quia domus utriusque cohaerebant, simulq. aedificabantur. patet supra, & infra. CICERONE & Quinti filio. IGNOSCO & quia non facis quod te decet, cum fratrem tui amantissimum tam saepe rogas: quasi mea tibi uoluntas, aut amor in dubium ueniat. IGNOSCAS & si dixero, non plus illum a te amari, quam a me. CLAMORES & mirabilia. dictio de magnis rebus atque admirabilibus usurpata: ubi clamores excitantur. ad Atticum l. i. ep. 12. OTIOSVM & refertur ad utriusque otium. otiosum igitur, ut amorem per otium audire: quod in urbe non potest, propter diuinare occupationē. TANTA mercede & quāquam diuinare, cū epistola Quinti non exstet, nemo potest. mercedem tamen non pecuniae, non fundi, sed amoris puto fuisse. forte. n. ita scripserat Quintus: Si Ciceronem meum erudieris: ego te plus amabo. uide ep. 4. In tua ad te scriptis a me. IN CAESARIS & ad Caesarem scriptis ab Oppio. OPPIVS & Caesaris in urbe procurator, is, qui scripsit librum IX. de bello Gallico. FOUEBIS & custodies, conseruabis. QVOD mones & forte, ut eum coleret, atque obseruaret. erat enim hoc tempore summa inter Caesarem & Pompeium, focerum uidelicet ac generum, necessitudo. postea, Iulia mortua, societas, quae non admodum, ex inuidia Pompeij, haerebat, prorsus dissoluta. DOLORE & quod a me absis. GAUDEO & quod istic uideo te libeter esse. HIPPODAMIS & qui equos domant. de uno autem intelligit hippodamo: etsi de pluribus cum contemptu & stomacho loquitur. infra, hac ipsa epistola. EXPECTET & si ad te uenerint. QVOD isto admisceas & scripserat, puto, Quintus, operam se daturum, ut illi, quos arcesserat, atque etiam Trebatius, liberaliter ab ipso tractarentur. hoc, inquit Cicero, nihil opus est. ego enim illum non ad te, sed ad Caesarem misi: qui mihi iam satisfecit; quoniam quidem eum, mea commendatione adductus, accepit humanissime. Si ipsi minus, & quod ei fortasse non admodum se familiariter praebeat, aut quod eum ad negotia non dum adhibuerit. PRAESTARE nihil debeo & quod amicitia, quae mihi cum Trebatio est, postulabat, id feci, ut eum Caesari studiosissime commendarem: reliqua praestare non debeo. AB EO uindico & nolo te Trebatij causa laborare. libero te ista cura. satis amicitiae factum est, cum illum Caesari litteris accurate scriptis commendauim. quae exstat fam. lib. VII. BALBUM & L. Cornelium Balbum, Caesaris amicissimum, Gaditanum, urbe donatum: pro quo exstat Ciceronis oratio. IN OCVLIS FERRO. & unice diligo. nota locutio. TREBONIUM & Caium. legatus erat hoc tempore in exercitu Caesaris: anno proximo tribunus pl. rogationem tulerat, ut Caesari Galliarum administratio in alterū quin quennium prorogaretur: praeturam gessit C. Caesare II. P. Seruilio Vatia cos. consularum cum Q. Fabio Maximo: postremo, cum Caesarem, quem ciuili bello secutus erat, cum alijs coniuratis occidisset. Smyrnae a Dolabella primus eorum, qui Caesari mortem attulerant, est interfectus. CVR TIO & de quo ep. 14. li. 2. SALUTEM nostram & quo tempore nostra salus agebatur; cuius eiectus sum, cum restitutus. QVONIAM illi & Quoniam illis negare non possum; neget ipse mihi, quod eorum causa peto. ipsi, negari sibi a me, nō facile patiuntur: ego, mihi a Caesare, facile patiar. MOLESTI sunt & in petendo. METVAMVS & belli causa. GAUDEAMVS & ob praedam tenuem. alibi: Argenti audio in illa insula scrupulum non esse. VENIAM non dedit & cum tu peteres per amicitiam, ut ad P. Clodium rescriberet; (quia nolles Caesare nostra causa facere, ut respondendi officium omitteret) satisfacere tibi noluit. id enim significat, Tibi ueniam nō dedit. itaq. locutus est in ep. ad Atticum ultima lib. V. Dedi ueniam homini impudenter petenti: id est, concessi, satisfeci in eo, quod imprudenter petebat. CALVENTI Marij & L. Pisonem, cuius materus auus, ut apud Pedianum legimus, Caluentius est appellatus, uidetur intelligere. Caluentum cur potius, quam

quam Caluentium, cur item Marium nominet, haud facile dixerim. nisi si inter Quintum & Marcum iam conuenerat, ut eum fictis nominibus, Caesaris maxime caussa, qui Pisonis erat gener, appellarent. ORATIONE & quam in urbem reuersus in Ciceronem habuit; cuius e sententia senatus illum de provincia reuocauerat. MEAM & de provincijs consularibus, hoc est de Pisonis Gabiniq. reuocandis. LIBROS MEOS & de republica. epist. XIII. lib. II. HIS diebus & uel, His diebus, quibus me a scribendo auocant iudicia; uel, quia opus ipsum esset eiusmodi, ut ijs diebus confici non posset, ac spatij plus omnino postularer. PRO Scauro, & pro Plancio & ita de repetundis, haec de ambitu, utraque exstat, sed pro Scauro mutilata. INCIDI & quia mihi non probaretur. Hoc poema non esse idem, atque illud, de quo in epistola XIV. libri II. ostendimus infra in epistola ultima huius libri. FONTES iam sitiunt & mirum est sitire fontes, unde aqua peti solet. iidem miror, uelle te, uersus tibi, optimo poetae, a me componi. Supra idem alio modo significauit: γλυκύα, inquit, εἰς ἀδύνας. epistola ultima lib. II. & epist. IV. & VI. huiusce libri. BENE comitatum & cum multis pecunijs. ioco enim usus erat Quintus. AMBITIONEM & ut nullum studium praetermittam, dignitatis augendae caussa. VIVEMVS? & uita fruimur? sic alibi. ERIGONAM & tragoediam: quam se scripsisse, & ad Oppiū misisse, significauerat. amissam in itinere, ultima demonstrat huius libri epistola. Erigone soror Penelopes occisum a rusticis ebrijs patrem ita doluit, ut ipsa se suspenderit. miseratione deorum in caeleste signum conuersam, poetae fabulantur. PLAVSV & a populo Miloni dato. NOBIS & cum illi ideo detur plausus, qui consulem Lentulum Spintherem, legem comitijs centuriatis de meo reditu ferentem, enixe admodum iuuat. DE aede Telluris & de operibus, puto, loquitur, & inscriptionibus illis, de quibus epist. IX. lib. II. DE porticu Catuli & non dubito, quin, quae ad aedem Telluris, eadem, aut similia fieri ad porticu Catuli Quintus uellet. quod ex ijs conijcio uerbis, ad Telluris quidem, quasi, Hoc amplius ad aedem Telluris, quā ad Catuli porticum, quod ibi etiam tuam statuam locaui. ADMONES & ut emam. DOMVS & pecunia publica aedificata: quod ipse in Pisonem, alijq. docent. pecuniae uero summa HS uicies fuit, hoc est scutorum LX M. ita porro magnifice, atque eleganter facta uideatur fuisse, ut neque uillas, neque hortos Cicero desideraret. nam & in epistola ad Leptam, Domus, inquit, est, quae nulli uillarum mearum cedat. MULTORVM fastigiorum & tetrum conclauia tegebat, id uolebat Quintus descendere pluribus angulis, & lateribus, (sic enim multa fastigia habuisset) sed uno tantum fastigio uergere in tetrum inferioris porticus. quod factum Cicero significat. HONESTE & decenter, speciose, minime turpiter. VERGIT & quia est unius fastigij, ideo uergit molli cliuo. non uergeret autem, inaequale si esset, lateribus lenem accliuatam interruptentibus. IN testum & duo igitur testa, quod supra conclauia, & quod supra porticum. CETERA eius & eruditionem significat. SUSCEPTO & ita promitto, ut uelim me, nisi is erit, quem tu esse uis, quasi praedem appelles. GABINIUM & Syria reuersum. TRES & una de maiestate, L. Lentulus; duae de repetundis, Ti. Nero, & C. Memmius. accessit postea, item de repetundis, quarta factio, C. & L. Antonij; ut in epistola, quae sequitur: etiam quinta, de ambitu, P. Sulla, ut infra, & ad Atticum ep. 16. lib. 4. est autem absolutus Gabinius de maiestate, damnatus de repetundis. infra, & ad Atticum ep. 16. lib. 4. & Dio lib. XXXIX. ADHVC & quasi aliae praeterea possint existere, sicuti, ut dixi, existerunt quarta, & quinta. POSTVLANT & non dum postulauerant, sed postulaturi uidebantur. unus enim L. Lentulus postulauerat: quod proxima uerba declarant. LENTULVS & quem, absoluto Gabinio, praenariatum multi crediderunt ad Atticum epist. 16. lib. 4. FLAMINIS filius & ut distinguitur a L. Lentulo Crure. sic ad Atticum ep. 24. lib. 2. IAM postulant & propterea de maiestate prius, quā de repetundis, Gabinius causam dixit. infra, & ad Atticum ep. 16. lib. 4. DE maiestate & apud C. Alrium praetorem; quod provinciae finibus excessisset, dum regem Ptolemaeum in Aegyptum reducit. Ti. Nero & hic, opinor, is est, qui Tulliam Ciceronis filiam uxorem cupiuit, ut legimus ad Atticum ep. 6. lib. 6. & Liuiam postea duxit, ex qua Tiberium imperatorem genuit. Velleius. C. MEMMIVS & alius fuit C. Memmius, qui praetoram gessit Pisonis & Gabini cos. & hoc anno cum consulibus de sequentis anni consulatu coiit. ad Atticum epist. 18. lib. 4. CAPITONE & subscriptore. fuit autem Capito gentis Aetiae, plebeius; Memmius, plebeius; Nero Claudiae, patricius; (nam & Claudij Marcelli fuere, plebeij) Lentulus Corneliae, patricius. fuere & Cornelij plebeij, non tamen Lentuli. CATO & M. Cato praetor; qui de repetundis hoc anno quaesuit. eo aegrotante, postulari Gabinius de repetundis non poterat. Sed cur tot annis praetor Cato post tribunatum pl. quem gessit Silano & Murena cos. & quia, qui fuit ei legitimus annus petendae praeturae, Pisonis & Gabini cos. eo anno in Cyprum Clodia rogatione ante comitorum tempus emissus est: nec redit, nisi biennio post, Marcellino & Philippo cos. quo anno habita comitia non sunt: & ex interregno consules facti Pompeius & Crassus: quibus comitia praetorum habentibus, cum praetorem Catonem populus faceret, Pompeius, in Vatinium propensior, auspicia mentitus, comitia dissoluit. ita in annum sequentem reiecta Catonis petitio est: quo anno, Domitio & Appio cos. ex interregno creatis, praetoram obtinuit, & gessit. POMPEIVS & quo contentente, Gabinius de maiestate est absolutus. ad Atticum epistola 16. libro 4. Nec proficiet & immo proficit: ut etiam Gabinium, quem paullo ante accusauerat, mox rogatu Pompeij, non sine aliqua leuitatis nota, Cicero defenderit. Dio, & fam. ep. I. libro 7. COITIONE & de qua iam diximus. ad Attic. ep. 18. libro 4. MESSALA & quem maxime Cicero diligebat. itaque, Noster, de eo dicit et infra: Enite mur, inquit, ut Messalla noster saluus sit. & in epistola ultima: Messallam nostrum, reliquosq. molestia liberatos, uehementer gaudeo. & ad Atticum epist. 16. li. 4. Messalla noster liberalis in populo ualde fuit. EXCLVDERETVR & coire enim turpi pactione noluit, ergo uir bonus. iam enim dixit Cicero:

Eiusmodi pactiones in ea coitione factae, ut nemo bonus interesse debuerit. **SATISFACIO** ꝛ efficio, ne quas in me amoris aut officij partes desideret: quod attinet ad illius petitionem consulatus. **MEMMIOS** qui poterat duobus Cicero competitoribus satis facere? quia neuter neutri oberat. Messalla. n. patricius, Memmius plebeius. ita nihil obstat, quin uterq. simul consul creari possit. **DOMITIO** ꝛ Caluino, consulari candidato; qui consul fuit anno proximo cum Messalla. **IPSI** ꝛ non modo reliquis tribus, sed ipsi Domitio, qui non ea, qua illi, mihi est amicitia coniunctus. **SCAVRVM** ꝛ ultimum nominavit de consularibus candidatis, quattuor. n. omnes fuerunt, Messalla, Memmius, Domitius, Scavrus. defendit eum de repetundis accusatum, apud M. Catonem praetorem. **VALDE obligauit** est. n. absolutus, ad Atticum. epist. 16. l. 4. & Pedianus. **QUANDO comitia, & qui consules** ꝛ dixi iam, comitia hoc anno habita non esse; consules uero, anno sequenti, Messallam & Caluinum ex interregno fuisse. **SEPT.** ꝛ aut hoc tollerem, aut, **Oct.** Kal. Oct. seq. dixerit Romam uenisse **XIII.** Kal. Oct. ? **SVAVISSIMIS** ꝛ refertis humanitate, atq. amore. **ILLE casus** ꝛ quem mihi Caesar litteris significat. at qui casus? de interitu Iuliae filiae, dicit aliquis: alius, de legatis, & legione cum cohortibus caesa. ego neutrum. nam de filia, quae Romae obiit, satis ipse sine Caesaris litteris norat. nec diceret, Ille, ut de re longinqua: neque, Casus; sed, Luctus: de legatis autem, & legione ratio temporum non patitur intelligi. cladem enim illam non dum Caesar acceperat. hieme sequenti id euenit. quod libro v. commentariorum ipsius exponitur, itaque & Cicero ipse in epistola huius libri ultima, quam scripsit in extremo anno, calamitatem eam significat, cum Caesaris in summo dolore uirtutem & grauitatem commemorat. de filiae uero obitu in epistolae clausula significat, ubi Caesaris luctum nominat: quae in mortem proprie dictio conuenit. Casum igitur puto dici, naufragium multarum nauium in Oceano: de quo libro i v. commentariorum de bello Gallico mentio fit. tres enim aduersi, maximeq. tristes Caesaris euentus tribus in locis attinguntur, naufragium, interitus filiae, caedes legatorum. **CVM Publilio** ꝛ locutum. qua de re, incertum est. **INTERIORE epistola** ꝛ loca sunt in antiquorum scriptis, quae cum legimus, quasi plana praeterimus: deinde, quid ea sibi uelint, ubi quis interroget, haeremus, incerti quid respondeamus; ac tum denique nostram siue inscitiam, siue negligentiam, non sine aliquo pudore, agnoscimus. hoc, Interiore epistola, ecquis est, qui satis accurate perpendat? natura enim, ac ratione quoque ipsa comparatum est, ut ea, quae narranda proponuntur, paullo minus diligenter, quam eadem, cum narrantur, attendamus. quoniam igitur hic proponitur, non narratur res; (narratur autem in eo, Me Pompeio legatum iri) ideo fit, ut neque oculus in legendo. neque animus in considerando, pro eo, quantum opus sit, insistat, oculus praeteruolat; quasi res, quae studiose spectetur, parum digna sit: animum ad ea, quae proponuntur, cognoscenda cupiditas dicit. ita, quae duo uerba, (haec dico, Interiore epistola) uel diligenter considerata, minime tamen a multis, ut opinor, intelliguntur, ea ne considerantur quidem. de quibus ego sic existimo: interiorem epistolam uocari, non eam epistolae partem, quae a principio & a fine pari distet interuallo, sed eam, quae ab extremo propius abest, quia a principio id adeo cognoscetur, si, quod apud antiquos epistolae claudendae genus esset, ostendimus. non. n. tunc, eo, quo nunc solemus, modo, complicabantur, sed in orbem inuoluebantur epistolae, ita, ut, quae ultima scripta in pagina pars erat, inuolueretur prima; quae prima, ultima. itaque proprie uolumine una epistola & erat, & dicebatur. idq. Ciceronis testimonio comprobatur; qui ad Appium scripsit his uerbis: Volumina te plenum querelae iniquissimae reddiderunt, & infert: Eadem epistola petebas. morem eundem uideo teneri ab ijs, qui scriptum praeo faciunt: quos uulgo notarios nominant, scribas antiqui appellabant. quod. n. hoedinis uitulinis uel scriperunt in pellibus, id ita contrahunt, & quibusdam quasi spiritus ipsum in sese conuertunt, ut inuolucrum efficiant; ne uel sua sponte laxetur, circumducto eiusdem pellis quasi uinculo, astringunt. eadem erat olim forma litterarum, hoc amplius: ne a tabellarijs aperiri possent impresso suo quisq. signo. cauebat. inde litterarum fasciculus nomen sumpsit: quod, ut conjunctae constrictaeq. uirgae fascis est, item litterae a tabellarijs in unum, quasi uirgae in fascem, coniectae, colligataeq., quodam modo fascis exigui formae praeferebant. proprie igitur uolumen de re in orbem collecta, ut de epistola, de fascia: improprie de re non orbiculata, ut de libro. tamen olim, apud praefatos illos, de libris quoque proprie scribebantur. n. in libris, unde nomen sumpserunt, hoc est in codicibus arborum: ijq., quo essent ferentibus comodiores, conuoluebantur. Quod aut Cicero dixit, Altera iam pagella procedit. in epistola ad D. Brutum, fam. l. x. i. non de ipsa epistola, quam postea misit, sed de exemplo, quod in codicillis tunc exarabat, intellexit: in quibus unam iam pagellam totam, alteram non totam, sed magnam partem scribendo impleuerat. non enim, cum ita dixit, scripsisse eum in charta uerisimile est: cum illius epistolae breuitas ea sit, quae nec unius, quantum uis angustiae, paginae locum, si de charta cogitemus, necum unius & alterius, tenere potuerit. at in codicillorum pagellas, quae contractae admodum erant, optime conueniet. Quod si cui fieri posse uideatur, ut ipsos ad Brutum codicillos Cicero miserit: nego. nam codicilli ad eos tantum, qui iisdem, aut certe minime longinquis in locis essent, mittebantur: quod exempla declarant, ut in proximo libro, & fam. ep. 12. lib. 4. ad Brutum uero, tam longe remotum, Celticam Galliam pro consule administrantem, codicillos dare, cuius ineptiae fuisset? nam ne ad Papium quidem, qui neq. prouinciae praecerat, ut Brutus, & multo, quam ille, proprius aberat, hominem sibi familiarissimum, codicillos tamen Cicero mittendos putauit, sed epistolam e codicillis descriptam. fam. ep. ult. lib. ix. Neque uero mirandum est, in litteris, quas inuolui solitas dixi, paginas interdum nominari: quod ab orbiculata inuolucris forma satis alienum uideri potest. nihil. n. minus inuoluebantur, quae pluribus paginis litterae, quam quae una tantum pagina scriptae fuerant, cumq. omnes eodem modo inuoluerentur

dicentur; ideoque, si forma spectaretur, itidem omnes uolumina possent appellari: usitatus tamen erat, ut longioribus de litteris, quae plures haberent paginas, uoluminis uocabulum usurparetur. idque satis patet ab exemplis. POMPEIO § in Hispanias proconsule ituro. sic enim putabatur. uerum non iuit; easque per tres legatos, Afranium, Petreium, Varronem, administrauit. decreta est ei lege Trebonia, Crasso uero collegae Syria, utriusque in secundo consulatu. Plutarchus, alij. Non audiui § quo modo hoc? cum ipse ad Caesarem aliquot mensibus ante de hac legatione scripserit. exstat, quae hoc significat, epistola lib. VII. fam. in qua Trebatium commendat. loquitur igitur de recenti rumore: de quo se negat audisse. falsum tamen non fuisse, ex eo discitur, quod ad Atticum in extrema epistola lib. I. scriptum est. Sed heus tu, inquit, scripseram ne tibi, me esse legatum Pompeio, & extra urbem quidem fore ex idibus Ian. § SCRIPSISSE ad Caesarem, *Vibullium Caesaris mandata* § erit, cui non placeat iteratum Caesaris nomen. sed, si, cum, Caesaris, legimus, animo spectabimus, non Caesarem, ad quem Cicero se scripsisse narrat, sed Quinctum, qui haec leget, feremus. De *mea mansione* § quam Caesar cupiebat, ut eius ope, atque auctoritate, quibus in rebus opus esset, uti posset. Supra, quod hoc declarat, illud est: Quod mihi otium, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti § 318: Nec ad Oppium § qui cum Caesaris in urbe omnia negotia procuraret, ad eum quoque Caesaris mandata perferre Vibullius debuit, ut is ageret cum Pompeio, ne me, si Caesaris causa uellet, ab urbe remoueret. Quo consilio § fecit hoc Vibullius? non, n. hoc ad Caesarem placet referri: ne uideatur in eo consilium requirere. QUAMQUAM Oppium ego tenui § quamquam non hoc ideo dico, quia uoluerim Oppium Vibullij uerbis, cognita Caesaris uoluntate, adduci, ut ageret cum Pompeio de mea mansione, quia ego illum, sua sponte satis incitatum, tenui. rectius. n. duxi, Vibullium primo, cui Caesar praesens praesenti mandauerat, deinde Oppium, cui scripserat, agere cum Pompeio. BIBULI § quid Bibulo cum Caesare? parum ne notae sunt quae inter eos omnium acerbißimae fuerunt inimicitiae? ego, & minima mutatione, & sententia postulante, libenter, pro Bibuli, reposuerim, Vibullij. nam & ad Att. ep. 2. l. 8. pro Vibullij, & Vibullius, libri sunt ueteres, qui, male omnino, tamen habeant, Bibuli, & Bibulus. tota res perpendatur: male omnino sensisse non uidebimur. PRIORES partes § ut is prior ageret cum Pompeio. NULLAS *δέσπρας προτιδας* § Cum saepe litteris Marcus Quincto significasset, uelle se, quantum in ipso esset, Caesaris amicitiam tueri, eiusque absentis dignitati quam maxime studere, neque in unius Pompeij beneuolentia omnia ponere; (id indicat illa uerba lib. I. I. in epistola, Risi: De Pompeio, assentior Caesari, uel tu potius mihi. nam, ut scis, iam pridem istum tanto Caesarem: mihi crede, in sinu est, neque discingor: & illa, in epistola, Ad IV. non eodem in libro infra: Quoniam in hoc homine colendo tam indormiui diu, cursu corrigam tarditatem) Quinctus qui iam audisset, fratrem Pompeio legatum iri, suspicatus est consilium ab eo mutatum, quippe qui, si cum Pompeio legatus iret in Hispaniam, de Caesaris rebus, quas Romae curari oporteret, minimum laborare uideretur. cupiebat enim Caesar Marcum sua causa Romae manere. quod ex eo satis patet, in epistola proxime nominata: Quod mihi tempus, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti, uacuum ostenditur? ideo Quinctus, ea, qua dixi, suspicione commotus, his fere uerbis scripserat: Fortasse tibi *δέσπρας προτιδας σοφώτεροι* uidentur: hoc est, fortasse consilium de Caesare mutasti, qui cogites in Hispaniam: fortasse posterius aliquid cogitasti; idque magis probas, quam quod antea constitueras. cui respondens Marcus, Ego uero, inquit, meas priores cogitationes, mea de Caesare colendo consilia nihil mutuo; posteriores in Caesaris rebus curas & cogitationes habere nullas possum. attigerat enim, & fortasse integrum recitauerat Quinctus senarium illum Euripidis in Hippolyto:

§, *Αἱ δέσπρας πρὸς προτιδας σοφώτεροι*:

ut qui Euripidis lectione mirum in modum teneretur. quod ipsius epistola ad Tironem fam. lib. XV. I. epist. 8. testatur: in qua sunt haec: Euripidi quantum credas, nescio: ego certe singulos eius uersus singula testimonia puto. Quod autem, Ego uero, dicit, uis quaedam animi significatur, moleste ferentis, quod a Quincto scriptum erat de secundis curis. quo loco quasi punctus exsiliit, & ut de re molesta, Ego uero, inquit, & c. atque hic, ut alibi saepe in exponendo Cicerone, Erasmi, eruditi hominis, ingenium requiro: qui, cum in suis adagijs hunc locum interpretatur, prorsus aberrat a sententia. hoc ego ita iudico: si quis tamen contra, cedam meliora ostendenti. PAENE *παρ* § secundum te, & liberos nostros, nihil mihi est Caesare carius, paene etiam aequae, ac tu, liberique nostri, mihi carus est. IAM § quia sibi nos sua iam liberalitate obstrinxit. DEBEO § alios enim amamus, nec debemus, uoluntate quadam, & animi tamquam impetu compulsi: alios, quia nos id, quod facimus, recte & cum ratione facere iudicamus. Caesarem, inquit, eodem paene, quo te, & liberos nostros, loco habeo, quia debeo, summis illius in nos officijs, summa humanitate adductus: uerum tamen, ut haec non essent, quae sunt maxima, amore coactus idem facerem. ita prudenter admodum hanc partem attingit Cicero, nam in amando Caesare neque iudicium a uoluntate seiungit; ne uideatur id facere, quia debeat, potius, quam quia uelit: neque uoluntatem a iudicio; ne significet id se uelle, quod fortasse non debeat. ergo & facit iure, & libenter facit, quae duo simul in amore optanda sunt maxime. sed o, si quis omnes Ciceronis sententias, quae curiosis oculis non patent, aut hac, aut etiam multo maiore diligentia (quantulum enim id est, quod ego quidem praestare possum?) aperiret: quam multa manerent ad inuentionem praeclara. ex una mehercule re, tribus aut quatuor uerbis a Cicerone explicata, saepe intellexi, cum ad cogitandum me dedi, res propemodum innumerabiles eiusdem generis, eiusdem elici sententiae posse. Verum haec non ita nostri propositi tractatio est. terminis enim quasi quibusdam interpretis officium definitur: quibus egredi nullo modo licet, quod si contigisset, id quod equidem maxime uellem, ut obsequi patriae meae roganti, eiq. meam industriae, saepe iam, primum

Egnatio aetate confecto, deinde Bonamico mortuo, denegatam, de loco superiote probare possem: a qua me munere, magno sane cum animi mei dolore, ualitudinis infirmitas exclusit: locus ille fuisse ad aperiendos ueteris eloquentiae fontes uehementer aptus, quae est una nobilissimas in gymnasiis docendi ratio praestantissima: ad quam se suaque studia honesto loco nati non adolentes modo, uerum etiam uiri libenter adiungunt. enim uero latent in Cicerone quidem nostro paene innumerabiles, in Graecis Demosthene, & Isocrate, bene multae uirtutes eiusmodi; quae si ad artem ita redigantur, ut eas non oculis intueri modo, uerum etiam mente & cogitatione liceat complecti; facile uideo futurum, ut eleganter & cum laude scribere cupientibus egregiam facultatem, ualdeque splendidam ac lautam orationis Latinae supellestem biennii parat exercitatio, hoc nimirum est, quod ego ab eo doctore, qui artem profiteatur, aut unum tradi, aut praecipuum certe uelim. nam, inani uel earum historiarum, quae a libris peti facile possunt, recitatione, uel figurarum, quas Demosthenes, aut Cicero ne somniando quidem umquam uidit, commemoratione, tempus conterere; hominis est aut eius, qui suae potius ambitioni, quam aliorum utilitati, consultum uelit; aut eius, qui eam uiam, quae ad ueram solidamque gloriam ducit, penitus ignoret. *Ab Aristophaneo modo* & sincerum illud puto, *Ab Aristophane*: corruptum, *O modo*. emendatio quidem a me nulla. quod si particula, *Ab*, tollatur; de qua tollenda quid statuam, non habeo, cum ea nonnullis a ueteribus libris absit, Bessarionis tamen in libro sit: minima distinctione patet, nec iam suspicio mendae residet ulla. distinguetur autem sic: *Quam paulo ante acceperat, Aristophaneo modo*: ut, *Aristophaneo modo* epistola dicatur, quae Aristophanis ad similitudinem accedat: puta, quia comicum quiddam in sententijs, ex Aristophanis genere, praeseferat. *Et suauem, & grauem* & quales patris ad filium puerum esse litteras decet: suauem, ob aetatem filii; cuius habenda ratio est: graues, ut pater patrio quodam tum naturali, tum legitimo iure seueritatem retineat. *AFFIXVM, tanquam magistro*: haerebant enim magistris pueri, donec praetexta utebantur. praetexta deposita, & uirili toga sumpta, adibant fere ad iuriconsultos, ut ius ciuile, causis agendis maxime necessarium, cognoscerent. *ANNALI* & Villiae gentis, plebeiae. natum cognomen ab eo, qui legem de petendis magistratibus annalem in tribunatu protulit. *Liuius libro*, opinor, *XL*. *ET tamen* & cum, de illo diligenter curare, satis esset; ea tamen cura non contentus, etiam consilium addidisti. *SERVILIUS* & Isauricum dici, manifestum est. *SIGNIFICAT* & ergo non erat Cicero Romae. nam, significare, absentis est. *NON POSSUM SCRIBERE* & quia mirandum non est, sordidi hominem artificii humanitatem ignorare. de hoc supra, & 22. *SALVIO* & is ad *Quintum* profectus est *VI*. id. *Oct.* & 25. *LABEONI* & Seguliae gentis, plebeiae. *RESERVABAM* ut iis darem eas litteras, quas in alienas manus incidere minime uelim. *NUM QUIDEM, QUID UELLEM* & cum iret ad te, qui mihi frater es, debuit (alia mitto) hoc saltem, numquid uellem, rogare. *T. PINARIUS* & Lucii fortasse frater, quem C. Caesar, nepotem sororis suae, heredem cum Q. Pedio, & C. Octauio reliquit. de quo Suetonius his uerbis: Nouissimo testamento tres instituit heredes, sororum nepotes, C. Octauium et dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cera. *FRATER EIUS* & Lucius fortasse; quem dixi unum fuisse de Caesaris coheredibus. *ADOLESCENTEM* & adolentes interdum appellabantur annos etiam plures, quam triginta, nati. itaque in ep. ad M. Coelium, *Hominem*, inquit, *adolentem* non tam allicere uolui, quam alienare nolui. cum loquatur de C. Coelio: qui iam quaestor fuerat; & quaestura non ante annum xxxi. lege annali gerebatur, etiam in Oratore modo adolentem, modo uirum appellat Isocratem. et si, *Virum*, dignitatis causa dictum in eo loco, item ut alibi, possit aliqui existimare. nunc adolentem nomen de aetate solum usurpatur ea, quae anno incipit *XIII*. definit *XX*. *ALIAM in sententiam* & cum significes, minime te de suburbano emendo cogitare. *DE SE* & si loqueretur ex Anicii persona, hoc modo, *Miratur Anicius*, nihil te recordari de se: usitatum esset. nunc ex persona sua cum dicat, *Soleo admirari*, nihil te recordari de se: quam proprie, *Se*, pro eo, positum sit, grammatici uiderint. eiusmodi notauimus exemplum in oratione pro Comoedo: *Societatis*, inquit, non suas, lites redemit, cum fundum a Flauio Roscius accepit, quid ita satis non dedit, amplius a se neminem petiturum? non enim dixit, *A se*, pro, a se ipso, sed pro, ab ipso Flauio; a quo fundum acceperat. *EPICHRMUS* & Siculi, poetae comici: quem Plautus imitandum sibi proposuisse putabatur: unde Horatii uersus: *Plautus ad exemplum Siculi properare Epicharmi* *τῶνδ᾽ ἐξ* cognosce, quo modo alio usus est. Prius, quam credas aiebat Epicharmus, cognosce quemadmodum is, cui crediturus es, alio sit usus: ut, si se erga alium recte & optima fide gesserit, ei te tuto committas; sin minus, exemplo doctus caueas. apparet Anicium non bona fide fuisse: itaque non facere *Quinctum* satis prudenter, qui eius opera in emendo suburbano cogitare uti. *SERMONEM eius* & subaudi, narraisti, cum essemus una in Tusculano eius. *QUEMADMODUM in conuicio*, & Imperfecta sententia: sed, opinor, hoc significat: *Quemadmodum conuicio*, quasi minime illum noris, ita res illi tuas comitis. incipit autem, fraterno amore adductus, hoc dicere: mox, ne fratrem uideatur nimis multis uerbis ut imprudentem mouere, extremam sententiae partem omittit. *QUID UELIS* & cogitare ne de emendo, ut Anicius dicit, an secus, ut in tuis ad me litteris significat. *NE QUID ILLE TURBET*, & ne quid misceat; ne sincera fide non agat; ne te implicet in eo negotio, sic, ut expedire te nisi cum damno non queas. *QUI PRÆTEREA? QUID? ETIAM?* & genus in epistolis, praesertim iis, quae ad familiares mittuntur, in extremo usitatum. uarias, n. res cum scripsimus, nec iam memoria quidquam suppediat; quasi nos haec per litteras collocutio deleat, ipsi nos interrogamus, num quid praeterea scribendum super sit? deinde, alterum, *Quid*, est illud quidem ipsum quoque. cum interrogatione positum: sed responsio tamen ad prioris interrogationem quaedam uidet. nam cum rogauit, quid praeterea est, quod scribam? respondet, quid scribam? quasi dicat: nunc quidem nihil uideo, quod praeterea possim scribere. mox inuenta re, subiungit: *Etiam. etiam*, inquit, praeterea superiora

fidra aliquid est. Tale illud ad Atticum. ep. XI. l. i. Noui tibi quidnam scribam: quid? etiam. & ep. 6. l. 2. Aliud quid? etiam. & ep. 19. l. 2. Quid aliud? quid? hoc, opinor. Ad IV. kal. Oct. } fuerat igitur ad urbem per septem dies. accessit enim XI. Kal. Oct. quod supra scriptum est in hac ipsa epistola. Nocturnus quia conspici puderet. redibat enim, senatus consulto de prouincia reuocatus: & cum tres factiones, una de maiestate, duae de repetundis postulabant. turpissimus igitur Gabinus, qui noctu introiret; cum ceteri imperatores & interdiu omnes, & plerique triumphantes. Hora octaua, } quae, quo modo nunc horis diem distinguimus, uigesima fere nobis esset. diem enim semper ueteres in horas duodecim tribuebant: quae, pro dierum inaequalitate, modo breuiores erant, modo longiores. Edicto } edictorum duo genera, unum, quod, inito magistratu, publice proponebat praetor urbanus, ex quo toto anno ius diceret; alterum, quod ad singulas causas pro re nata accommodaretur: quale est Alfij praetoris, quo Gabinium maiestatis reum adesse ad decimum diem iubet. hoc posterius commune est praetori urbano cum reliquis praetoribus, qui de criminibus quaerebant: illud praetoris urbani proprium. sed haec libro de iudiciis referuimus: qui doctrinam, ut speramus, non omnino iurisconsultis inuilem complectetur. Alfij } praetoris, de maiestate quaerentis, in epistola, quae sequitur proxima, Quaesitor, inquit, grauis, & firmus Alfius. Adesse } in iudicio, decimo, ut opinor, post nominis delationem die, nam Pedianus in commentario Cornelianae, cum de Cornelio, qui & ipse de maiestate accusatus erat, loquitur, his utitur uerbis: Cum L. Cassius praetor decimo die, ut mos est, adesse iussisset. & apud hunc, supra, lib. II. epistola 12. Decimus erat Coelio dies, atque hic decimus Gabinio dies, non dubito, quin fuerit, III. Kal. Oct. post eum, quo in urbem introiit, proximus: quo ipso die Cicero hanc epistolae partem scripsit. cadit igitur, diebus decem numeratis, nominis delatio in XI. Kal. Oct. hoc est in eum ipsum diem, quo ad urbem accessit: ut ei, post aduentum, nihil omnino spatii dederit Lentulus accusator. Afflictus est. } cum iret ad iudicium. Proximus } turpitudine: cum utrumque senatus de prouincia reuocasset, utriusque ciuitas, memoria maxime Ciceronis eiectionis, esset infensa. ἐμβόλιον } partem quandam ab argumento proposito seiunctam, interpositionem. Meorum librorum } an de republica, quos in manibus habebat, quosq. & supra suos, in hac ipsa epistola, nominauit: uix opinor: non enim illos in libros, quorum esset ὑπόθεσις omnium grauissima, inducerentur huiusmodi fabulae. de poemate malim intelligere, non eo, quod ab ipso quaesierat Quintus, (quibus enim libris Quintus pro suis usurus esset, de iis non, opinor, dixisset Marcus, Meorum librorum) sed eo, cuius primum iam librum a Caesare lectum, & magnopere probatum, dixit in epistola libri II. ultima, in extremo. Rediit } ex prouincia. redierat autem Piso anno proximo, Pompeio & Crasso eos. Alter exercitum perdidisset, alter uendidisset } perdidit Piso, uendidit Gabinus: ille, cum commisit, ut caederetur: hic, cum Prolemaeum pretio conductus restituit, in oratione de prouinciis consularibus, in Pisonem, in historia. Satis commodas } satis prospera significantes de Britannico bello, satis ex nostra uoluntate. Ad mare } te relicto in interiore Britannia. Gratulandi } quod rem satis feliciter in Britannia gessisset. Luctum } ob interitum filiae: qui proprie luctus est.

Marcus S. D. Quinto fratri. 2.

AD VI. id. Oct. Saluus Ostim uesperis naue profectus erat cum ijs rebus, quas tibi domo mitti uolueras. eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius. sic ut Calidio uerbum facere pro eo non licuerit. postridie autem eius dici, qui erat futurus, cum haec scribebam ante lucem, apud Caetorem erat diuinatio in Gabinium futura inter Memmium, & Ti. Neronem, & C. & L. Antonios M. F. putabamus fore, ut Memmio daretur: etsi erat Neronis mira contentio. quid quaeris? probe premitur, nisi non fieri Pompeius, dijs, hominibusq. inuitis, negotium inuerti. cognosce nunc hominis audaciam, & aliquid in rep. perdit a delectare. Cum Gabinus, quacumque ueniebat, triumphum se postulare dixisset, subitoq. bonus imperator noctu urbem hostium plane inuasisset, in senatum se non committebat. interim ipso decimo die, quo ipsum oportebat hostium numerum, & milium renuntiare, in re haesit, summa infrequentia: cum uellet exire, a consulibus retentus est: introducti publicani. homo undique actus, cum a me maxime uulneraretur, non tulit, & me trementi uoce exulem appellauit. hic, o di, nihil unquam honorificentius nobis

accidit: consurrexit senatus cum clamore ad unum, sic, ut ad corpus eius accederet; pari clamore, atque impetu publicani. quid quaeris? omnes, tamquam si tu esses, ita fuerunt. nihil hominum sermone foris clarus. ego tamen teneo ab accusando, uix mehercule, sed tamen teneo; uel quod nolo cum Pompeio pugnare; (satis est quod instat de Milone) uel quod indices nullos habemus. πρὸς ὕψος formido. adde etiam maleuolentiam hominum; & timeo, ne illi me accusante aliquid accidat: nec despero rem & sine me, & non nihil per me confici posse. De ambitu postulati sunt omnes, qui consulatum petunt, a Memmio Domitius; a Q. Curio, bono, & erudito adolescente, Memmius; a Q. Pompeio Messalla; a Triario Scaurus. magna res in motu est: propterea quod aut hominum, aut legum interitus ostenditur. opera datur, ut iudicia ne fiant. res uidetur spectare ad interregnum. Consules comitia habere cupiunt, rei nolent, & maxime Memmius, quod Caesaris aduentu sperat se futurum consulem: sed mirum in modum iacet. Domitius cum Messalla certus esse uidebatur: Scaurus refrixerat. Appius sine lege curiata

riata confirmat se Lentulo nostro succedurum: qui qui ille uerbum nullum. Habes forensia. Domi recte, et dem mirificus illo die, quod paene praeterij, fuit in ipsa domus a redemptoribus tractatur non indiligen. Gabinium: accusauit maiestatis: nomina data, cum ter. Vale.

EXPLANATIO

Iisdem consulibus.

AD POPVLVM ꝯ quaero, nec tamen inuenio, quo de crimine Gabiniꝯ populus iudicauerit. nam de maiestate, deq. repetundis non populus, sed praetores cum consilio quaerebant. nec ullum praeterea Gabiniꝯ facinus obiectum reperio. fieri tamen potest, ut Memmius, cum tribunus pl. esset, pro potestate populum coegerit, ut de Gabiniꝯ suffragium ferret, uel de maiestate, uel de repetundis: sed, de repetundis, potius crediderim: quo crimine item ad praetorem constitui accusator, Ti. Nerone pari studio contendente, cupiebat, quod & supra in proxima epistola, & hic proxime planum fit, quem porro in iudicio populi Gabinius exitum habuerit, quo facilius intelligatur, ipsa Valerij Maximi, quae sunt in octauo libro, uerba subscribemus. A. Gabinius, in maximo infamiae suae ardore, suffragijs populi, Memmio accusatore, subiectus, abruptae esse spei uidebatur: quoniam & accusatio partes suas plene exhibebat; & defensionis praesidia inualida fide nitebantur; & qui iudicabant, ira perciti poenam hominis cupide expetebant, igitur liꝯor & carcer ante oculos obuertabantur: cum interim omnia ista, propitiæ fortunæ interuentu, depulsa sunt. filius namque Gabiniꝯ Sifenna, consternationis impulsu, ad pedes se Memmii supplex prostrauit, inde aliquod fomentum procellae petens, unde totus impetus tempestatis eruperat. quem truci uultu a se uictor insolens repulsum, excusso e manu anulo, humi iacere aliquandiu passus est. quod spectaculum fecit, ut Laelius tribunus pl. approbantibus cunctis Gabinium dimitti iuberet. **LVCULENTE calefecerat** ꝯ non frigide accusauerat, sed ita uehementer, ut Gabinius calefceret. tralatio. agitati enim non modo corporis, uerum etiam animi motu, calefscimus. sic M. Coelius in epistola: Si Parthi uos nihil calfaciunt. **NON licuerit** ꝯ clamore, conuicioq. populi. **CALIDIO** ꝯ M. Calidio; quem fuisse oratorem dulcem potius, quam uehementem, in libro de claris orat. ostenditur. **CATONEM** ꝯ praetorem, de repetundis cognoscentem. ergo, cuius futura de reo quaestio erat, is & de accusatore diligendo ante cognoscebat. **DINATIO** ꝯ contentio, quis deberet accusare. causam nominis Pedianus exponit, quia non de facto quaereretur, sed de futuro, quae est diuinitio, uter deberet accusare. **C. ET L. Antonios** ꝯ tres igitur factiones Gabiniꝯ de repetundis postulabant, Memmius, Nero, Antonij: quos in epistola proxima non nominauit: non dum enim exsisterant: itaque ibi, quasi futurum diuinares, non dixit. Tres factiones Gabiniꝯ postulabant, sed, Tres adhuc factiones. nam postea quarta factio, Antonij postularunt, deinde & quinta P. Salla, ut est in epistola ad Att. 16. lib. 4. Fratres fuerunt M. Antonij, postea triumuir; filii Marci, eius, qui, gratia Cottae consulis, & Cethegi factione in senatu, curationem infinitam naꝯtus totius orae maritimae, Siciliam & prouincias omnes depopulatus est; ad postremum, inferens Cretensibus bellum, morbo interiit. huius igitur filii Caius, & Lucius, nepotes aetio Marci, clarissimi oratoris. **M. F.** ꝯ sic antiqui scribebant: non nulli postea sic, M. F.ꝯ inde natus error apud antiquitatis imperitos, ut, Meos, non M. F.ꝯ legendum putarent, ob similitudineꝯ F. & E. quod ideo dictum a me uolui, quia uideo in aliquos etiam impressos libros hanc mendam irrepisse. idq. ut monerem, operae pretium existimaui. **NEGOTIUM inuertit** ꝯ res Gabiniꝯ perditas restituit. hoc non sine causa Cicero timebat, opes enim Pompeii maximae; qui etiam suo studio, ut Gabinius de maiestate absolueretur, obtinuerit. infra, & ad Att. ep. 16. l. 4. **DELECTARE** ꝯ odio tenatus in Gabiniꝯ, amore in me. **SUBITOQ.** ꝯ cum hoc uerbum Cicero posuit, proxima spectauit, quod supra, quod infra; supra, quod dixerat, Triumphum se postulare dixisset; infra, quod infert, Bonus imperator noctu in urbem hostium inuasisset. altero enim Gabiniꝯ leuitas, & incostantia coarguitur; qui, cum de triumpho ubique iactitasset, subito, abiecta triumpho postulatione, in urbem introisset: altero, eiusdem turpitudine, & improbitatis conscientia notatur; qui non interdum sit ausus introire; eum intelligeret ita se de ciuitate ac de republica esse meritum, ut, si luce ingrederetur, ab occurrente populo non salutationes honorificas, non ulla laudes, sed omnia probra, omnes contumelias merito posset expectare. **Subito** autem non ita restricte dictum, ut subito post aduentum Gabiniꝯ ad urbem intelligi debeat: mansit enim ad urbem per nouem dies, cum accessisset XI Kal. Oct. introisset I V Kal. sed, **Subito**, praeter expectationem: cum ex eo rumore, quem ipse passim dissipauerat, triumphans potius ingressurus esse uideretur. **BONUS imperator** ꝯ ex ambiguo ludit, nam periti imperatores plerumque noctu irrumpunt in urbes hostium. iste uero, nequam imperator, cuꝯ se odio esse ciuitati sentiret, sic, ut euꝯ hostis loco haberet, noctu introiuit, conuicia ueritus, & contumelias, si interdum ingrederetur. **HOSTIUM plane** ꝯ ciues enim hostes ei plane sunt. **INUA S I S S E T** ꝯ dicendum erat, Introisset: inuasisset; ut in tralatione persisteret. noctu. n. Gabinius, praeter expectationeꝯ, bonorum imperatorum exemplo, cuꝯ urbes hostiuꝯ inuadunt, introierat. ita tribus uerbis a Cicerone, eleganter sane, & apte de introitu Gabiniꝯ, coꝯprehensa tralatio est, his in qua, imperator, hostium, inuasisset. **NON committebat** ꝯ at odiosa de re dixit proprie, mittebat. timebat enim senatuꝯ: oderat

oderat eum, eiq. pariter odio erat, iam inde a consulatu, dixerat enim in concione consul, hoc est is, qui tueri senatus auctoritatem deberet; Errare homines, si senatum aliquid in republica posse arbitrarentur. pro Sextio. IPso & distulit, quoad potuit: ipso demum die decimo, ultra quem differre non poterat, in senatum uenit. DECIIMO & ab introitu in urbem, ergo nonis O& nam introiit IV. kal. OPORTEBAT & iubente lege; aut more maiorum. HOSTIUM & lege cautum erat, quod Valerius libro III. narrat, & Dio libro XXXVII. significat, ne quis triumpharet, nisi qui quinque millia hostium una acie cecidisset. hic, nō subito, quin aliud agatur, non enim triumphauerat Gabinius, aut, cum in urbem iam esset ingressus, de triumpho poterat cogitare. quare crediderim, non iis modo, qui triumphassent, aut triumphaturi essent, sed omnibus plane imperatoribus, e prouincia reuersis, usitatum hoc fuisse, ut caesorum non tam hostium, quam militum numerum in senatu exponerent. Bessarionis liber habet, Hostiarum. & in epistola M. Coelij, ubi legitur in impressis, Cum de hostibus ageretur, in scriptis aliquod uidimus, Hostiis. quo tamen in loco sequi maluimus eos, qui habent, hostibus, adducti Valerij Maximi auctoritate, qui legem illam de caesorum hostium & militum numero commemorat. In re haesit & magis placet, quod aliis uideo, inrepsit: cum eo tamen placet, si ueteres libri consentiunt, nam Bessarionis liber, In re haesit, habet: quod est, in recitando, implicitus ignoratione rei. Inrepsit, uero ualet hoc, uenisse Gabinium in senatum & inuitum, & latenter more animalium repentium. cursu enim uoluntas maior declaratur. INFREQVENTIA & cum e prouincia reuersos, quo primum die ad senatum adeunt, propinqui, familiares, clientes comitatu maximo soleant honestare. EXIRE & hostium, & militum numero recitatio: quasi, praeterea quod ageret in senatu, nihil ei restaret. A CONSULIBVS & Appio, & Domitio: quorum Domitius Pompeij causa, inimicissimi sui, Gabinium oderat; Appius, quia missum in Syriam legatum, ut in Dione legimus, recipere noluerat: qui etiam illum eo die accusauit maiestatis: quod in hac ipsa scriptum est epistola. PVBLCANI & Syriani, Gabinio inensu. questum enim sua damna ad senatum uenerant: quod, cum Gabinius, finibus prouinciae suae contra leges egressus, Alexandriam ad restituendum Ptolemaeum cū exercitu profectus esse; praedones per eius absentiam maritima Syriae loca uastarunt. quo facto, publicanicae, quae de publico redemerant exigere non licuit. Dio lib. xxxix. Et cum a me & potest non abundare, etsi uideretur, particula, ET. nam est, cum uulneraretur, & a me maxime. potest etiā abundare: quod eam addiderit imperitus; qui cum uideret, A tuis, (sic enim est in libris aliquot scriptis, non, ut postremo impressis, Actus) copulam necessariam duxerit: ut ad uerbum, Vulneraretur, utrumque referretur, hoc modo: Cum a tuis, & a me maxime uulneraretur, VULNERARETUR & accusaretur, a uenatione tralatio. ferae enim undique actae uulnerantur. ideo intulit, Vulneraretur; cum, Actus, iam dixisset. NON tulit & sustinere tacitus non potuit, sic in III. de orat. Cum homini, & uehementi, & diserto, & in primis forti ad resistendum Philippo quasi quasdam uerborum faces admonuisset, non tulit ille, & grauitate exarsit. TREMENTIS & ut hominis ira commoti. EXSVLEM & quia lege Clodia, ipso consule Gabinio, pulsus, per sexdecim menses urbe caruerat. huiusce nominis contumeliam, etiam a P. Clodio sibi obiecta, diluit ac purgat in paradoxo multis uerbis. IMPETV & impetum significauit senatus, cum dixit, Ut ad corpus eius accederet. PVBLCANI. & Gabinio, propter damna & iniurias ab illo acceptas, inensu; Ciceroni, consulatus beneficio, coniuncti. ut omittam, quod Cicero patre natus erat equite Romano, & publicani omnes equestri ordinis, quo uidebatur quiddam inter eos necessitudinis intercedere. FORIS & passim, non solum in senatu, sed apud caeteros etiam. sic locutus est in epistola longa ad Lentulum: Cū ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset, & ad Quinctum fratrem: Foris ualde plauditur. in uulgus alibi dixit, eadem sententia. CLARIVS & hac, quam senatus dedit, significatione uoluntati erga me. TENEOS & antiquae, pro teneo me. Teneo se Cicero ab accusando Gabinio, quod infra quoque confirmat, in causa maiestatis: de repetendis uero non modo non accusauit, uerum etiam rogatu Pompeii defendit: quod & Dio lib. xxxix. narrat, & ipse in epistola ad Marium, fam. 9. 5. significat. Illud mirari nō satis possum, quod ab eodem Dione traditum uideo; Gabinium a Cicerone de maiestate grauissime accusatum. quod aperte falsum ostendit ipse Cicero & hic, & apertius etiam infra in epistola 4. nisi si, ut a teste Cicerone, non ut ab accusatore, Gabinium accusatum intelligas. acerbe enim testimonium in illum dixit: quod infra in ultima scribit epistola: Testis, inquit, uehemens fui, praeterea quae ueni. CVM Pompeio & qui Gabini patrociniū ideo suscipiet, quod ipse Gabinium, ut Ptolemaeum in regnum reduceret, scriptis litteris impulerat. Dio lib. xxxix. QVOD instat & in quo uereor ne Pompeij animum offendam. ille enim fauebit Guttae, ego Miloni, de me optime merito. infra, in ultima epistola. VET. quod iudices nullos & etiam in ad Atticum epistola lib. IV. causam absoluti Gabini confert in Pompeij contentionem, iudicum sordes. item hic, infra. Quod autem est in impressis libris, Vel quod; mendosum existimo. Nam Bessarionis liber habet, id quod, unde factum suspicor, uel quod, eorum temeritate, quorum aures imperitiae antiquam, non tamen satis usu peruulgatam, loquendi rationem inique ferrent, est enim, id quod, pro ideo quod, sic locutus est is, qui mihi est post Ciceronem familiarissimus Terentius in Heautonimorumenō:

Id quod est consimilis moribus, conuices facile ex te natum.

& in Hecyra:

Illico laetae exclamant, Venit, id quod me repente aspexerant.

sic & Liviū

libro XI. id quod erat uetusta coniunctio cum Macedonibus, totum igitur hunc locum ita legerem, ac distinguerem: Teneo ab accusando, uix mehercule, sed tamen teneo, id quod nolo cum Pompeio pugnare: (satis est, quod instat de Milone) id quod iudices nullos habemus; *πρό τῆς ὑμῶν* formido. quemadmodum enim, ubi est in impressis, Vel quod iudices, mendosum esse Bessarionis liber ostendit: sic illud, Vel

Vel

Vel quod nolo, non sincerum esse, facile possum suspicari: cum eadem utrumque ponerit causa depravare. *ἀπόρρητα* & absolutionem Gabinij, propter iudicum sordes, formido, timeo, inquit, ne non assequar, quod uelim, nam *ἀπορρητὰ*, spe frustror, non obuideo. MALEVOLENTIAM & in ipsum, an in Gabinium? in ipsum: nam causas colligit, cur ab accusando se teneat, hae sunt, Pompeius, iudices, hominum malevolentia, suos enim ipse quoque maleuolos habebat. *ἄλλοι δὲ ἀκούειν* & contra quam accideret me non accusante, timeo, ne absoluator, nam, qui me oderunt, fortasse illum, me accusante, subleurent. *Νέε δεσπέρω* & nam, ne sperem omnino, Pompeius, & iudicum infirmitas facit. *Νόν τιλ περ με* & qui ut non accusem, aliis tamen accusantibus opem aliquam sumministrabo, &, Non nihil, ne, si uehementer, Pompeium a se abalienet: cum quo pugnare uolebat. *CONFICI* & ut iudicio condemnentur. *ΑΜΕΜΜΙΟ* Domitius & candidatus a candidato, absolutum constat, quia consul fuit anno proximo cum Messalla: nec Domitium modo, sed omnes plane candidatos. nā in ultima epistola, Messallam, inquit, iam nostrum, reliquosq. molestia leuatos, uehementer gaudeo, aut igitur is, qui exsulauit Athenis, ad quem scribuntur a Cicerone epistolae lib. fam. XII. I. alius Memmius est; (meminimus autē supra quoque de duobus Memmijs, quorū utrique praenomē fuerit Caio) aut, si hic est, postea in alio iudicio condēnatus. *Α* *Κυρίω* & hunc ignoro prorsus. Magnuli liber, ad manuscripti exemplū emēdatus, Acurio, mendose; fortasse tamen cum uestigio ueritatis. *Q. POMPEIO*; Ruffo, ut Atticum epist. 16. l. 4. Sulae dictatoris ex filia nepote, ut apud Pedianum, hic biennio post tribunum pl. occiso Clodio, saepe atque acriter in Milonem, ac Ciceronem etiam ipsum concionatus est. Pedianus, exsulē significat Coelius in epist. I. lib. IX. fam. *TRIIARIO* adolescente, qui eum paullo ante de repetundis accusauerat, paratum fuisse ad dicendum, & nostrae industriae, Pedianus tradit, filius fortasse fuit eius, cuius orationem Cicerō plenam litterae senectutis appellat in *BRUTO*. *AVT HOMINUM, AUT LEGUM* & aut candidatorum, si condemnatur; aut legum, si absoluantur, leges enim uidentur interire, cum nocentes absoluantur rei, culpa significat candidatorum, ut supra, cum dixit: Ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum, & ad Att. 64: Tres candidati fore rei putabantur, quid poteris, inquires, pro ijs dicere? ne uiuam, si scio. *INTERITVS* & calamitas, exsulum mortis enim supplicium Semproniam lex a ciuibus R. amouebat, sic infra, Periturus reliquis iudicijs, de Gabinio dixit, cum damnationem intelligeret. *VT IUDICIANE FIANT* & aliquo tribuno pl. intercedente, etiam edicto consulis iudicia sublata animaduerti, ut cum de ui Clodium accusauit Milo, Lentulo & Nepote cos. pro Sextio, Consul, inquit, praetor, tribunus pl. noua noni generis edicta proponunt: ne reus ad sit, ne citetur: ne quaeratur: ne mentionem omnino cuiquam iudicij, aut iudiciorum facere liceat, idemq. ep. 9. l. 1. fam. his uerbis: Cum tribunus pl. poenas a seditione eius per bonos uiros iudicio persequi uellet, exemplum praeclarissimum in posterum uindicandae seditionis de rep. sustulerunt, confirmat Dio libro, opinor, XXXIX. *INTERREGNUM* & quo deducta est, quod autem hic, Res uidetur spectare ad interregnum, ad Att. ep. 16. l. 4. dixit, Res fuit ad interregnum. *RES NOLUNT* & itaque obnuntiationibus dies comitiorum sustulerunt, quod in epistola proxima ostendetur, & ad Att. ep. 16. l. 4. Nolebant autem ideo haberi comitia candidati consulares, quo plus haberent spatij ad hominum studia colligenda. *MAXIME MEMMIUS* & cuius etiam causa fore putaretur aliquis tribunus pl. qui comitia in aduentum Caesaris detruderet, ad Att. ep. 16. l. 4. *CAESARIS AD UENTUM* & in urbem minime: quia cum imperio Caesar erat: nemo autem cum imperio urbē introibat, exceptus qui triumphabant: quorum ipso triumpho die fiebat imperium. Ad urbem? ne id quidem praefectis enim prouinciarum egredi prouinciae terminis non licebat: & prouinciae Galliae, quam Caesar administrabat, Rubico flumen erat finis. Quo igitur in Galliam Togatam, Caesaris prouinciae partem, quae ad suffragia ueniebat, non tamen uniuersa, sed coloniae tantum Romanae, & municipia, quod etiam diximus in commen. ep. I. l. I. ad Att. his igitur ad comitia uenientibus fore sperabat Memmius ut a Caesare commendaretur: simul illud, ut, cum peragendorum conuentuum causa Caesar Alpes transisset, de suis militibus Romam mitteret, qui Memmij in petitione consulatus adiuuarent, ita que ad Att. ep. 17. l. 4. Memmius, inquit, Caesaris commendetur militibus, & hic, in epistola ultima. *IA CET* & minime futurus consul putatur, infra de eodem, Friget, dixit: supra de Messalla, Flaccet: & ad Atticum de eodem ep. 15. l. 4. Languet, haec ad copiam Latinae linguae. *VIDEBATUR* & fuit, plebeius cū patricio, populum enim liberalitate deleniuerunt, ad Att. ep. 16. l. 4. Messalla noster, inquit, & eius competitor Domitius liberalis in populo ualde fuit, nihil gratius, certi erant consules. *REFRIGERAT* & delectus a Pompeio, nam in postrema epistola, Scaurum, inquit, iam pridem Pompeius abiecit, de quo etiam suspicio quaedam fuerat, nota enim erat Pompeij simulatio, itaque ad Att. ep. 15. l. 4. Pompeius Scauro studet, sed, utrum fronte, an mente, dubitatur, Refrigerat: desierat consul putari, amisso enim Pompeij studio, simul opinionem consulatus amiserat. *SINE LEGE CURIATA* & Aliquem, opinor, tribunum pl. cum ferretur curiata lex, timebat intercessorem, ideo etiam cum C. Memmio & Cn. Domitio Caluino turpissima pacione coiit, de qua ad Atticum l. 4. ep. 18. ut ambo HS cccc consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tres augures dedissent, qui se affuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, quae lata non esset, quo patefit summa in Appio prouinciae cupiditatis. Imperium dabat populus lege curiata, senatus lege Cornelia, qui lege curiata, sumptu publico, qui Cornelia, suo ibant in prouinciam, ideo in epistola ad Atticum 16. lib. IV. Appius, inquit, sine lege, suo sumptu in Ciliciam cogitat, & fam. epistola 9. lib. I. *LENTULO NOSTRO* & Spintheri, Ciliciam administranti, qui Ciceronem consul ab exilio restituerat. *ILLO DIE* & de quo dixi iam, Ipso decimo die: cum Gabinus in senatu actus & uexatus undique est, *ACCVSAUIT* & non ad praetorem in foro, sed in senatu, *DATA* & prolata, eorum qui particeps

pes aut conscij fuerant maiestatis imminutae: quibus testibus conuinci Gabinius posset. Ipsa domus 3 quod scilicet reliquum erat, expolitio, iam enim aedificatam magna ex parte crediderim; cum in proxima superiore epistola dixerit, Urbanam ex politionem urget Philotimus, & in ea, quae sequitur proxima, Expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus. Nec unius Quincti, sed utriusque domum intelligo, cum sequatur, A redemptoribus, suum enim uterque redemptorem habebat, itaque ep. IV. l. II. Redemptori, inquit, tuo dimidium pecuniae curavi. quo ite in loco de utriusque coniuncta domo cognoscitur, ergo cum dixit, Domi recte, de utriusque pariter domesticis rebus intellexit. TRACTATUR non indiligenter 3 satis curatur strenue, urgentibus Philotimo & Cincio, ipso etiam Cicero crebro interuisente, supra in epist. proxima. Et quod hic μεταφορικῶς dixit, Tractatur, in proxima epist. eadem translatione usus, In manibus sunt.

Marcus S. D. Quincto Fratri. 3.

OCUPATIONVM mearum signum tibi sit libri manus. diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo, ita, quidquid conficio, aut cogito, in ambulationis fere tempus confero. negotia nostra sic se habent: domestica uero, ut uolumus, ualent pueri, studio se discunt, diligenter docentur, & nos, & inter se amant. Expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus, sed tua ad perfectum, iam, res rustica Arcani, & Laterij, praeterea de aqua, de uia nihil praetermisit quadam epistola, quin enucleate ad te perscriberem. sed me illa cura sollicitat, angitq. uehementer, quod, dierum iam amplius l. interuallo, nihil a te, nihil a Caesare, nihil ex istis locis non modo litterarum, sed ne rumoris quidem affluxit. me autem iam & mare istuc, & terra sollicitat: neque desino, ut sit in amore, ea, quae minime uolo, cogitare. quare non equidem iam te rogo, ut de me, de te, de rebus istis scribas: (numquam enim, cum potes, praetermittis) sed hoc te scire uolo, nihil fere me nunquam ita expectasse, ut cum haec scriberem, litteras tuas. Nunc cognosce ea, quae sunt in rep. Comitiorum quotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus, magna uoluntate bonorum omnium: tanta inuidia sunt consules, propter suspicionem patrum a candidatis praemiorum, candidati consules quattuor omnes rei. causae sunt difficiles: sed enitemur, ut Messalla noster saluus sit: quod est etiam cum reliquorum salute coniunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, sub-scribente priuigno Memmio, fratre Caecilio, Sulla filio. contra dixit L. Torquatus, omnibusq. libentibus non obuiuit. quaeris, quid fiet. sciemus de maiestate triduo: quo quidem in iudicio odio premitur omnium generum: maxime testibus caeditur: acculatoribus frigidissimis utitur. consilium uarium, quae sitor grauis, & firmus Alfius, Pompeius uehemens in iudicibus rogandis, quid futurum sit, nescio: locum tamen illi in ciuitate non uideo. animum praebeo ad illius perniciem moderatum, ad rerum euentum lenissimum. Habes fere de omnibus rebus, unum illud addam. Cicero tuus, nosterq. summo studio est Paeonij sui rhetoris, hominis, opinor, ualde exercitati, & boni: sed nostrum instituendi genus esse paulo eruditius, & *δεξιῶδες* *ῥητορ*, non ignoras. quare neque ego impediri Ciceronis iter, atque illam disciplinam uolo: & ipse puer magis illo declamatorio genere duci, et delectari uidetur: in quo quoniam ipsi quoque fuimus, patiamur illum ire nostris uineribus. eodem enim peruenturum esse confidimus. sed tamen, si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nostram rationem, consuetudinemq. inducemus. magna enim nobis a te proposita merces est: quam certe nostra culpa numquam minus asequemur. Quibus in locis, & qua spe hiematurus sis, ad me quam diligentissime scribas, uelim. Vale.

EXPLANATIO

Iisdem consulibus.

QUIDQUID conficio, aut cogito, 3 quidquid scribo, quidquid, quod deinde scribatur, cogito. NEGOTIA nostra 3 quae ad me pertinent, ea quo modo se habeant, ostendi, cum dixi: Diem scito esse nullum &c. EXPOLITIONES 3 aedium nostrarum. ep. I. huius libri. SUNT in manibus, 3 tractantur, curantur. epistola, quae antecedit, proxima, in extremo. Iam res rusticae sic, ut est in scripto Bessariani libro, legas; siue, ut in impressis omnibus, praeter hunc nostrum postremo editum, iam res est rustica; utroque, modo subesse mendum, intelligetur. mihi Bessariani librum, cuius habeo iam satis per spectam bonitatem, sequi placuit: ad eumq. uolo, quasi minus remotum a ueritate, meam correctionem accommodare. opinor enim, nec fortasse non recte, legendum sic: Iam, res rusticas: ut Rusticas, dictum accusandi casu, uerbum, Perscriberem, infra positum spectet. nam & in ea ipsa, quam significat, epistola, cum de Arcano & Laterio plene scripisset, concludit eam partem his uerbis: Habes fere de rebus rusticis. deinde subiunxit de urbanarum aedium expolitione. ARCANI, & Laterij 3 dixi iam, loca fuisse in Arpinati, quae Quinctus possidebat. quid aliud etiam. nam mihi saepe, quae difficultatis habere nihil uidentur, in iis mea scrupulum iniecit cogitatio. Hic sine dubio quali retractat Cicero breuiter ea, quae scripsit multis uerbis in epistola I. huius libri. dubitare igitur aliquis iure possit, cur hic Arcanum & Laterium modo nominet, cum in ea epistola de Manliano praeterea, de Fufidiano, deq. Bouilliano

fundis mentionem fecerit. Ad hanc dubitationem id, de quo quidem mihi dubitatio nulla est, respon-
debo, Manlianum, Fufidianum, Bouilianum, non ab Arcano loca separata, sed ipsius Arcani partes fuis-
se: ut Arcanum loci generale nomen esset, quo multi fundi continerentur. **PRAETEREA** § ergo, cum
dixit, Res rustica, Arcani, & Laterii, non de tota rustica res, sed de uillis tantum intellexit; cum adiungat,
De aqua, de uia. **ENUCLEATE** § diligenter, & plane, hoc enim uocabulum Nonius explanat, purgate,
exquisite, sine asperitate, aut duritia. ductum a nucleis nucum. **EX ILLIS LOCIS** § ex Britannia. **MARE**
ILLUC, & TERRA § maritimae tempestates, terrestres pugnae. **TOLLUNTUR** § sublato ad usque pridie
Kal. Oct., constat ex epistola ad Atticum 26. lib. 4. **OBNUNCIATIONIBVS** § per Q. Mucium Scaeuolam
tribunum pl. interpositis, opera candidatorum cōsularium, qui produci comitia uolebant, quo possent,
nummis interea distributis, populi uoluntatem sibi adiungere, significauit iam hoc in epistola proxima,
dixit ad Atticum ep. 16. l. 4. Obnuunciare quid sit, notum satis est. **BONORVM** § qui comitia haberi eo
anno a consulibus uolebant, ne praemia consequerentur pacta a Mémio & Caluino, consularibus candi-
datis. **SUSPICIONEM** § nondum enim pactionem illam Memmius in senatu recitauerat, ad Att. epist.
18. l. 4. **PRAEMIORVM** § HS quadrigena, hoc est scutatos aureos duodecim millia, ep. ult. lib. 1 v. ad
Att. **QUATTUOR** § manifestum est, significari duos patricios, Messallam, & Scaurum; duos plebeios,
Caluinum, & Memmium. **REI** § de ambitu postulati, epistola quae huic antecedit. **DIFFICILIS** § quae
non facile defendi possint, quorum enim ita progressa licentia est, ut nummos contra leges, palam, tribu-
tim, uno loco diuiserint, pro iis quid est quod quisquam possit dicere? ad Att. ep. 26. l. 4. **ENITEMVR**, §
studio, & precibus, non patrocinio, non enim puto defensum a Cicerone Messallam, nam etsi in epistola
ad Att. 16. l. 4. cum dixit, Quid poteris, iniquies, pro iis dicere? ne uiuam, si scio: fore, uidetur significa-
re, ut eorum causas suscipiat: tamen, id ut existimem non esse factum, adducor iis uerbis, quae sunt in-
fra in ultima epistola: Messallam iā nostrum, reliquosq. molestia leuatos, uehementer gaudeo, non enim
de suo patrocinio tacuisset. **CVM RELIQUORVM SALUTE** § Messallae enim absolutio reliquorum candidato-
rum causas praeciuicio subleuabit. Ergo Messallae iudicium uidet Cicero primo loco factum iri, dein-
de de reliquorum. **P. SVLLA** § is, qui de ambitu, accusante L. Torquato competitore, damnatus est, postea
de uia Cicerone defensus: quae exstat oratio, dextrum in exercitu Caesaris cornu texit in acie Pharsali-
ca, ipsi enim Caesari, de se ipso scribenti, fidem habeo potius, quam Plutarcho, qui dextro cornu Caesa-
rem, sinistro Antonium praefuisse tradit, de P. Sulla uerbum facit nullum. hunc opinor significari in epi-
stola ad Dolabellam, fam. lib. 12. & de off. l. 2. Sed inquiri ipse in me, ne quid in historia peccem, nomi-
num similitudine deceptus. quam esse lubricam admodum rationem, ideoq. labi in ea permultos ani-
maduerto. Nam cum statuissem iam, ut omnino nihil dubitans, hunc esse P. Sullam, qui consul cum P.
Autronio Paeto designatus est, de ambituq. L. Torquato accusante damnatus: orta mihi suspicio est, cū
hic Sulla Gabinium Romae reum faciat, non esse eum, qui iudicio de ambitu conuictus est. nam de am-
bitu damnatos exulii poena sequebatur. quod in oratione pro Plancio declaratur his uerbis: Nunc po-
stulatur a uobis, ut eius exulio, qui creatus sit, iudicium populi reprehendatis. idq. in eadem in fra con-
firmatur: Agitur, inquit, Plancii salus, patria, fortunae. Sane mihi haec aliquandiu molesta dubitatio
fuit. postea quasi nodum soluit observatio. reperi enim in oratione pro Sulla id ipsum, quod quia su-
spicatus iam eram, attentae lectione quaerebam; hoc uidelicet: quo anno Sulla est damnatus, non dum
ambitus poenam exulium fuisse. sic enim in ea de Sulla, ambitus antea condemnato, Cicero loquitur:
Absuit ab oculis nostris, & cum lege retineretur, ipse se exulio paene multauit, Ergo, quo anno habita-
est oratio pro Plancio, exulabant de ambitu damnati; quo damnatus est Sulla, non exulabant. Placuit
etiam quaerere, quo anno lex, quae exulium irrogabat, lata sit. comperi. lata est ab ipso Cicerone con-
sule, triennio post Sullam damnatum. docet hoc duobus in locis oratio pro Murena. hoc amplius ex
Dione cognoscitur, exulium illud per decem annos fuisse. **FRATRE** § utriusq. cum sit Caeciliae gen-
tis: nam Sulla Cornelius. **SVLLA FILIO** § quem in ea, quam nominavi proxime, Cassius epistola significat,
cum ait: Sectorem Caesar non desiderabit, iudicium populi reprehendatis. idq. in eadem in fra con-
firmatur: Accusator enim, Sulla reiecto, decipi uolebat, ad Att. ep. 16. l. 4. Gabinium, inquit, P. Sulla, non dubitans
quin foris esset, postularat, contradicente, & nihil obtinente Torquato. **TORQUATVS** § is, qui hunc Sullā
de ui accusauit, filius eius, qui eundem de ambitu accusauerat, & damnauerat: ut aeternas cum P. Sulla
gerere inimicitias uiderentur. **LIBENTIBVS** § inimicum enim in festi Sullae Torquati uidebantur. damna-
uerant ambitus: consulatum eripuerant: de ui accusauerant: an etiam alterius accusandi locum, ipso re-
pulsio, obtinerent? nimia haec quidem arrogantia. itaque propensiores in Sullam homines, quam in
Torquatum, qui uetere inimici calamitate contentus non esset. **OMNIVM GENERVM** § ut uniuersus
paene populus ad iudicium concurreret; parumq. absuerit, quin eum discerperet. Dio libro xxxix.
CAEDITVR § accusatur, affligitur. ductum a pugnantibus. **ACCVSATORIBVS** § L. Lentulum, eiusq.
subscriptores intelligit. epistola proxima, & ad Atticum epistola 16. lib. 4. **CONSILIVM UARIVM** § in-
dices non omnes boni, non omnes improbi. **QVAESITOR** § qui de maiestate quaerebat, qui quaestio-
ni praererat, praetor Alsius. quaesitor est quicumque de aliquo quaerit crimine etiam si praetor non sit.
itaque C. Iunium, qui de Oppianici ueneficio, accusante Cluentio, quaesierat, Peditianus quaesitorem ap-
pellat: cum tamen is praetor non esset, ut pro Cluentio declarat oratio. praetor igitur omnis quaesitor
est, praetor urbanum, qui numquam quaerit, sed tantū ius dicit, quaesitor autē non omnis est praetor.
quod in libro de legibus Romanis demonstratū est. **GRAVIS & FIRMS** § quem nihil moueat, nihil fleat.

LOCVM tamen ꝛ etiam si de maiestate absolatur; fore tamen uideo, ut aut de repetundis, aut de ambitu damnetur. itaque omnino locum in ciuitate non habebit: ibi in exulium. MODERATVM ꝛ non nimis cupidum. testis enim fuit, praeterea quieuit, epist. ult. LENISSIMVM ꝛ quod euenit, aequo animo feram. *DETIKOTI* ꝛ subtilius, philosophicis quaestionibus magis refertum. DECLAMATORIOꝛ in quo illum rhetor Paconius exercet: quod potius in quadam uerborum copia, quam in sententiarum acumine, consistit. MERCES ꝛ amoris augendi erga me tui. epistola huius libri prima. SPE ꝛ uindictandi, uel ex praeda bellica, uel e Caesaris liberalitate.

Marcus S. D. Quinto Fratri. 4.

GABINIUS absolutus est. omnino nihil accusatore Lentulo, subscriptoribusque eius infantius: nihil illo consilio sordidius, sed tamen, nisi incredibilis contentio, preces Pompeij, dictaturae etiam rumor plenus timoris fuisset, ipsi Lentulo non respondisset; qui cum illo accusatore, illoque consilio sententijs condemnatus sit xxxi cum lxx tulissent, est omnino tam graui fama hoc iudicium, ut uideatur reliquis iudicijs periturus, & maxime de pecunijs repetundis. sed uides nullam esse rem nullum senatum, nulla iudicia, nullam in ullo nostrum dignitatem, quid plura de iudicijs? duo praetorij sederunt, Domitius Caluinus: is aperte absoluit, ut omnes uiderent: & Cato: is, diruptis tabellis, de circulo se subduxit, & Pompeio primus nunciauit. Annon nulli, item Sallustius, me oportuisse accusare, his ego iudicijs committerem? quid essem, si me agente esset elapsus? sed me alia mouerunt. non putasset sibi Pompeius de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen: in urbem introisset: ad inimicitias res uenisset. cum Aesernino Samnite Paucideianus comparatus uideret: auriculam fortasse mordicus abstulisset: cum Clodio quidem certe redisset in gratiam. ego uero meum consilium, si praesertim tu non improbas, uehementer approbo. ille, cum a me singularibus meis studijs ornatus esset, cumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia; tamen in rep. me a se dissentientem non tulit: (nihil dicam grauius) & minus potens eo tempore, quid in me flore: item posset, ostendit. nunc, cum ego ne curem quidem multum posse, res quidem publica certe nihil possit, unus ille omnia: cum illo ipso contenderem? sic enim faciendum fuisset. non exilium te putare id mihi suspiciendum fuisset. Alternum, inquit idem Sallustius: defendisses, idque Pompeio contententi dedisses. etenim uehementer orabat. lepidum amicum Sallustium, qui mihi aut

inimicitias putet periculosas subeundas fuisse, aut infamiam sempiternam. ego uero hac mediocritate delector. Ac mihi illud incundum est, quod, cum testimonium secundum fidem, & religionem grauissime dixissem, reus dixit, si in ciuitate licuisset sibi esse, mihi se satisfacturum; neque me quidquam interrogauit. De uersibus, quos tibi a me scribi uis, deest mihi quidem opera, quae non modo tempus, sed etiam animum uacuum ab omni cura desiderat: sed abest etiam *ἔθους ἰαγρός*. non enim sumus omnino sine cura uenientis anni, etsi sumus sine timore. simul & illud, (sine ulla mehercule ironia loquor) tibi istius generis in scribendo priores partes tribuo, quam mihi. De bibliotheca tua Graeca supplenda, libris commutandis, Latinis comparandis, ualde uelim ista confici, praesertim cum ad meum quoque usum spectent. sed ego, mihi ipsi ista per quem agam, non habeo. neque enim uenalia sunt, quae quidem placeant, & confici nisi per hominem & peritum, & diligentem non possunt. Chrysippo tamen imperabo, & cum Tyrannione loquar. De fisco quid egerit Scipio, quaeram. quod uidebitur rectum esse, curabo. De Ascanione, tu uero, quod uoles, facies: me nihil interpono. De suburbano, quod non properas, laudo: ut habeas, hortor. Haec scripsi ad 11x. Kal. Nou. quo die ludi mittebantur, in Tusculanum proficiscens, ducensque mecum Ciceronem meum in ludum discendi, non lusonis, ea re non longius, quam uellem, quod Pontinio ad triumphum ad 111. non. Nou. uolebam adesse. etenim erit nescio quid negotioli. nam Cato, & Seruilius praetores prohibuit, ut se minantur: nec, quid possint, scio. ille enim & Appium consulcum secum habebit, & praetores, & tribunos pl. sed minantur tamen, in primisque. *Ἀπὸ πρῶτον Q. Scacuola*. Cura, mi suauissime, & carissime frater, ut ualeas.

EXPLANATIO

Isdem consulibus.

ABSOLVTVS ꝛ de maiestate. SORDIDIVS ꝛ improbius. sic ad Atti. epist. 16. lib. 4. de isdem, Iudicium cum sordes, dixit. DICTATURAE ꝛ quam Pompeio delatum iri, omnes uidebant, principi ciuitatis. hic igitur iudices timor commouit, quod in ad Atticum epistola confirmatur ab his uerbis: Est nō nullus odor dictaturae, timor quidem multus, qui etiā Gabiniū apud timidos iudices adiunxit. xxxi i. ꝛ in antiquis libris, xxii. ego, xxxi i. ex epistola ad Atticum 16. l. 4. lxx ꝛ in oratione in Pisonem lxxv. commemorat. RELIQVIS iudicijs ꝛ de repetundis, de ambitu. supra. PERITVS ꝛ quod euenit. damnatū enim Dio scribit lib. xxxix. SEDERVNT ꝛ de iudicijs proprie. passim exempla in Ciceronis orationibus. Et, iudicasse praetorios, ne miremur: cū uniuersa iudiciū sortitio de tribus ordinibus a quaestoribus urbanis fieret; altera deinde sortitio a singulis praetoribus, ita non modo praetorii, uerū etiā cōsulares interdū,

una cum ijs, qui nullos gesserant magistratus, iudicabant. **APERTE** 3 ergo praetorius homo & improbus, qui Gabinium, manifestae culpa reum, absolueret; & impudenter improbus, qui sic absolueret, ut omnes uiderent: cum ceteri sententias recte ferrent. ex quo, quae tum fuerit forma rei publicae, quam inquinata uis, quam non similis antiquae, licet existimare: cum Caluinus, qui cum consulibus turpissima pactione coierat, quam C. Memmius, eiusdem pactionis particeps, in senatu recitauit; qui Gabinium, cuius crimina luce clarius patebant, aperte absoluerat; consul tamen fuerit anno sequenti. **CATO** 3 non is, qui postea Vucensis dicitur est. erat enim hoc anno praetor, ut in prima huius libri epistola demonstratum est. praetores autem in aliorum praetorum consilio iudices sedisse, non est ut credi possit. Accedit illa ratio, quod, uir omnium optimus, & constantissimus cum esset, numquam, adulandi gratia, Gabinium absolutum primus Pompeio nuntiasset, est igitur alius Cato, uel Porcius, uel Hofulius; qui sua sententia Gabinium uidetur absoluisse. de C. Catone, qui tribunus pl. fuit Marcellino & Philippo cos. non licet intelligi, non enim uno tantum anno post tribunatum gerere praeturam potuit. **DIRVPTIS** 3 malim diremptis, pro, discretis, dinumeratis: ut, quae absoluisent, quae damnasent, cognosceretur, non enim discessit Cato, nisi postea quam, tabellis dinumeratis, Gabinium uidit absolutum. eademq. coniectura ductus, legendum crediderim in oratione pro Plancio diremptio, non direptio. sic Lucanus lib. v. Et non admittit dirimit suffragia plebis. sic apud Varronem l. 3. de re rustica: dum dirimuntur suffragia, uillae publicae utamur umbra. **CIRCULO** 3 ubi iudices circa praetoris tribunal sedentes, sententias tulerant. **POMPEIO** 3 extra urbem. nam erat cum imperio. id confirmant illa, quae paullo post sequuntur, uerba: In urbem introisset. & Dio lib. xxxix. non affuisse Pompeium tradit: cum enim ad hoc iudicium uenire uoluisset, paullo tardior fuisset, ad urbem iudicii exitum expectasse. **NUNTIARI** 3 cupiens cupienti. **COMMITTEREM** 3 causam. **QVIVD** *elsem*, 3 quam apud homines turpis? **ELAPSVS** 3 non hic tantum, sed alibi saepe hoc uerbum pro, absolutus, usurpatum. *De sua dignitate* 3 quasi ego uellem experiri, uter plus ualeret, ipse ad absolutionem, ego ad condemnationem Gabinii. **INTROISSET** 3 quod, me accusante, plus impendere periculi Gabinio uideret, quam accusante L. Lentulo. nunc, n. in urbem non introiuit: me accusante introisset, sicuti ante introierat, ut laudaret P. Sextium, cuius rei mentio fit ep. fam. 11. impetrabant hoc, opinor, a senatu, qui erant ad urbem eum imperio. **CVM AEFERNINO** 3 in sine par gladiatorum inductum uideretur, ut Pacideianus, cum Aefernino pugnaturus: de quibus Lucilius poeta, uide libellum de optimo genere oratorum. **AVRICVLAM** 3 quod inter pugnares, ubi ad complexum uentum est, quandoque contigit, non discedit a similitudine gladiatorum. **CRODIO** 3 inimico suo, ut constat ex ep. 11. l. 11. **MEVM** *consilium* 3 quod Gabinium eam ob causam maxime non accusauerim, ne Pompeium offenderem. **SINGVLARIBVS** cum & praetor Maniliam rogationem, de committenda Pompeio belli Mithridatici cura, luculenta, quae exstat, oratione suaserit, & consul, Mithridatico bello confecto, supplicationem ei dierum duodecim decreuerit. ep. fam. 12. & in oratione de provincijs. **DISSENTIENTEM** cum Cicero pro republica loqueretur; contra, Pompeius, Caesar, Crassus ad suam potentiam omnia referrent. **NON TULIT** 3 offensus enim ob eam causam, eici me, contra quam promiserat, in exilium a Clodio passus est. **NON DICAM** *grauius* 3 Non dicam, quod uere possem, prodidit, eius enim in me perfidiam leuiter notatam uolo. **MINVS**, *potens* 3 nam postea, discessit Caesaris, & Crassi, potentia Pompeii ad summum peruenit. **ALTERVTRVM** 3 si Pompeii causa, Sallustius aiebat, Gabinium accusate noluisse: at eiusdem causa defendisses. **DEFENDISSES** 3 elegans & antiqua locutio pro, ego, quod uulgo dicunt, defendere debebas. sic l. 3. in Verrem. Voconia lex te uidelicet delectabat: imitatus es illi ipsum C. Voconium, & de off. 11. Male Curio, cum causam transpadanorum aequam esse dicebat; semper autem addebat, Vincat utilitas. potius diceret, non esse aequam, quia non esset utilis rei publicae, quam cum aequam esse diceret, non esse uilem fateretur. **CONTENDENT** 3 uehementer oranti: ut se ipse proxime sequentibus uerbis exponit. **INIMICITIAS** cum Pompeio, si Gabinium accusarem. **INFAMIAM** 3 si defenderem. **HAC** *mediocritate* 3 cum neque accusauerim, neque defenderim, sed mediam quasi uiam tenuerim, citra periculum, & infamiam. In fra, in ultima epistola, Illud, inquit, neque uulsi, neque leuauit: testis uehemens fui: praeterea quicui. **GRAVISSIME** 3 uehementer. nam infra, Testis, inquit, uehemens fui. **IN** *ciuitate* 3 si absolutus esset. damnati enim de maiestate exulabant. **SATISFACTVRVM** 3 gratiam relaturum, quod eum non accusassem, testimonio contentus. **NEQVE** *me interrogauit* 3 hoc faciebant rei, quo testes in mendacio deprehenderent. sic apud Pedianum, interrogatos a reo Milone testes, quos accusator produxerat, legimus. fuit igitur honorificum Ciceroni, a reo nihil interrogari: quasi nihil, nisi secundum fidem & religionem, dixisset. **COMMVTANDIS** 3 quia uel mendose, uel non belle scripti. **TIBI** *scribis* 3 qui bus uteris, ut tuis. supra in ep. ult. lib. 11. in extremo, & prima lib. 11. **OPERA** 3 operam in hac re ponere non possum. *εὐδοκίαιος μὲν* 3 furor ille, qui poetis diuinitus inspiratur, quod in epistola sequenti dixit, Non satis commoueor animo ad ea, quae uis, cauenda. **SINE** *cura* 3 timebat omnino, ne praetor esset anno sequenti P. Clodius. id. n. erat ei legitimus annus, cum aedilis fuisset Marcellino & Philippo cos. **CHRYSIPPO** 3 & hic, & Tyrannio serui erant litterati, Tyrannio etiam Quinti filii, magister. supra, & ad Atticum. **FISCO** 3 aerario. hac de re extrema epistola sequenti his uerbis: Ab aerario puto confectum esse, dum abssum. quaerere praeterea, quid plane rei sit, inepti hominis esset, uereq., quod aiunt, nodum in syrpo quaerentis. **DE** *Acanione* 3 seruo fortasse manumittendo. quod Cicero non uidetur probare, sicuti nec de Statuo probauerat **DE** *Suburbano* 3 emedo. de quo scripserat Quintus ad Antium. ep. huius l. 1. **IX. Kal. Nou.** 3 forte VI. nam in uetere Romano Calendario primū uideo ludorum Victoriae diem VI. Kal. Nou. **COMMITTENTVR** 3 committi ludos, pro incipi, ignorat, opinor, nemo. **QVAM** *uellem* 3 non placet haec, loquendi ratio.

Non longius, quam uellem, perpendatur sententia: inesse quiddam, quod terretes aures offendant, sentietur. forte abundat, Quam uellem.. PONTINIO & C. Pontinio, de Allobrogibus triumphaturo. praeturae gessit Cicerone consule. eiusdem in Cilicia legatus fuit. III. Non. & in ad Atticum epistola 16. li. 4. est, IV. Non. SER. VILIVS & Isaurici filius. SECVM habebit & uide nostrum commentarium. quo in loco illud exposuimus, Erit cum Pontinio Appius consul. ep. 16. li. 4. ερη πνεύμας Martem spirans. dictum de ijs, qui terribile quiddam uultu praefecerunt. sic in Atticum ep. xi. li. 15. Hoc loco, fortibus sane oculis, Calfius, (Martem spirare diceret) se in Siciliam non iturum. ερη βλέπων, dixit Aristophanes. SCAEVOLA & tribunus pl. ad Atticum ep. 16. lib. 4.

Marcus S. D. Quinto fratri. 5.

QVOD quaeris, quid de illis libris egerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui: non cessavi neque cesso: sed saepe iam scribendi totum consilium, rationemque mutavi. nam, iam duobus factis libris, in quibus nouendialibus ijs feriis, quae fuerunt Tuditano, & Aquillio cos. sermo est a me institutus Africanus, paullo ante mortem, & Laelii, Philii, Manilii, Q. Tiberonis, & Laelii generorum, Famiij, & Scaeuolae; sermo autem in nouem & dies, & libros distributus de optimo statu ciuitatis, & de optimo ciue; (sane texebatur opus luculenter; hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat) hi libri cum in Tusculano mihi legerentur, audiente Sallustio, admonitus sum ab illo, multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer, de rep. praesertim, cum essem non Heraclides Ponticus, sed consularis, & is, qui in maximis uersatus in rep. rebus essem: quae tam antiquis hominibus attribuerem, ea uisum iri ficta esse: oratorum sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belli a me remouisse, ad eos tamen retulisse, quos ipse uidiissem: Aristotelem denique, quae de rep. & praestante uiro scribat, ipsum loqui. commouit me, & eo magis, quod maximos moru. nostrae ciuitatis attingere non poteram; quod erant inferiores, quam illorum aetas, qui loquebantur. ego autem id ipsum tum etiam secutus, ne in nostra tempora incurrens, offenderem quampiam. nunc & id uitabo; & loquar ipse tecum; & tamen illa, quae institueram, ad te, si Romam uenero, mittam. puto enim te existimaturum, a me libros illos non sine aliquo meo stomacho esse relictos. Caesaris amor, quem ad me perscribis, unice delector: promissis ijs, quae ostendit, non ualde pendeo; nec honores sitio; nec desiderio gloriam: magisque eius uoluntatis perpetuitatem, quam promissorum exitum, ex spe eto: uiuo tamen in ea ambitione, & labore, tanquam id, quod non postulo, exspectem. Quod me de faciendis uersibus rogas: incredibile est, mi frater, quam egeam tempore: nec sane satis commueor animo ad ea, quae uis,

canenda. ὁ ποτέ τις uero, & ea, quae ipse ego ne cogitando quidem consequor, tu, qui omnes isto eloquendi, & exprimendi genere superasti, a me petis? facerem tamen, ut possem: sed, quod te minime fugit, opus est ad poema quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. abduco equidem me ab omni resp. cura, dedoq. litteris: sed tamen indicabo tibi, quod me hercule in primis te celatum uolebam. angor mi suauissime frater, angor, nullam esse remp. nulla iudicia, nostrumque hoc tempus aetatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore iactari, aut domesticis litteris sustentari. illud uero, quod a puero adamaram,

Αἰὲν ἀπὸς Δεῖν, καὶ ὁ πείροχον ἐμαίεσαι ἄλλον, totum occidisse: inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos: meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum: unumque ex omnibus Caesarem esse inuentum, qui me tantum, quantum ego uellem, amaret; aut etiam, sicut alij putant, hunc unum esse, qui uellet. quorum tamen nihil est eiusmodi, ut ego me non multa consolatione quotidie leniam. sed illa erit consolatio maxima, si una erimus. nunc ad illa uel granissimum accedit tui desiderium. Gabinium si, ut Pansa putat oportuisse, defudissem, occidissem. qui illum oderunt, (ij sunt toti ordines) propter quem oderunt, me ipsum odisse coepissent. tenui me, ut puto, egregie: tantum ut facerem, quantum omnes uiderent. & in omni summa, ut mones ualde me ad otium, pacemque conuerto. De libris, Tyrannio est cessator, Chrysippo dicam: sed res operosa est, & hominis perdiligentis, sentio ipse, qui in summo studio nihil assequor, de latinis uero quo me uertam, nescio: ita mendose & scribuntur, & ueneunt: sed tamen, quod fieri potuerit, non negligam. Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romae est: & qui omnia adiurant, debere tibi ualde renunciant. Ab acriario puto confectum esse, dum abssum.

EXPLANATIO

Isdem consulibus.

DE illis libris & de republica. libro II. epistola, Duas. NOUENDIALIBVS & nouem dierum, ut proxime patebit. AFRICANI & minoris, ut ex Macrobio colligitur. LAELII & duo C. Laelii fuerunt, alter maioris Africani, alter minoris amicissimus, hic cum Q. Seruilio Caepione, ille cum L. Cornelio Asiatico consul. nunc de posteriore fit mentio. PHILII & P. Furiij Philii, qui consul fuit cum Sex. Atilio Serano. MANILII & M. Manilij, qui cum L. Marcio Censorino consul fuit. TYBERONIS, & Q. Aelii

Aelij Tuberonis; qui minoris Africani sorore, L. Aemili Paulli filia, natus est, in oratione pro Murena, & alibi. **FANNI**, & *Scaeuolae* & quos in libro de amicitia cum Socero colloquentes facit. Rutilium hic non nominat; de quo mentionem facit ad Atticum epist. 16. lib. 4. **NOVEM dies** & feriarum. ideo Nouemdiales dicti. **LIBROS** & quos tamen in sex postea contulit. **SALLUSTIO** & de quo in epistola proxima superiore. *Si ipse loquerer* & ut Aristoteles in politicis, omisso dialogo. **HERACLIDES Ponticus** & mollis philosophus, ut pro, Ponticus, Pompeicus uocaretur. **Laertius**. **CONSULARIS** & quem oratio de statu ciuitatis optimo, deq. optimo item ciue decere uideretur. dignitas enim personae pondus affert orationi. **NOSTRIS libris** & tribus de oratore. **BELLE** & cum caussa: ne uideret mihi perfectam dicendi rationem arrogare. **VIDISSEM** & uidit enim Cicero, ac saepe dicentes audiuit, Rationem dicendi: at uero Africanum, Laelium, Philum, Manilium, Tuberonem non uidit: unum Scaeuolam puer cognouit: ut est in libro de amicitia. **De rep. & praestante uiro** & scribit enim in suis, qui exstant, politicis libris Aristoteles & de optima rep. & de optimo ciue. quales erant, qui perierunt, & Ciceronis libri. itaque dixit proxime, De optimo statu ciuitatis, & de optimo ciue. **COMMOTUIT me** & suum tamen institutum Cicero persecutus est. loquitur enim in somnio Scipionis Scipio ipse, Laelio respondens, querenti nullas Nasicae, qui Ti. Gracchum, perniciose de re publica cogitantem, occiderat, statuas in publico locatas. **OFFENDEREM quempiam** & cum attingerem maximos motus nostrae ciuitatis. **ID nitabo** & ne quempiam offendam. **LOQUAR ipse tecum** & te & me de rep. loquentes inducam. quod tamen, ut proxime ostendi, non fecit. **QUAE institueram** & duos libros, quos iam nominauit. **ROMAM** & scripsit igitur epistolam in aliqua uillarum suarum. **STOMACHO** & quod ingenij sui quasi partum non libenter imperfectum abiecerit. **RELICTOS** & omisos; cum me Sallustij sermo commouisset. **IN ea ambitione** & nullam enim ex ijs rebus, unde parantur honores, praetermitto: cum de honoribus tamen ipsis, quos mihi Caesar promittit, non laborem. epistola huius libri ante ultimam. **VERSIBUS** & quos edas pro tuis. epistola, quae antecedit proxima. **COMMoueor animo** & abest *ἔθουσιασμός*. sic enim dixit in proxima. **CANENDA** & apertius, quam scribenda: quod poetarum, qui animo commoueantur, quibus scilicet *ἔθουσιασμός* ille adsit, canere proprium est. *ὑποθέσει* & poematis argumentum: res, de quibus scribatur. **EA** & hoc non ad *ὑπόθεσιν*, sed ad uersuum elegantiam spectat. quod indicant proxima uerba: Tu, qui omnes &c. **IPSE ego** & cum mea caussa conor: nedum consequi pro te possim. **NE cogitando quidem** & tu autem ita haec a me petis, quasi uel sine cogitatione possim praestare. **ISTO** & uersibus faciendis. **ANIMI alacritate** & tria iam, quae ad poema requirantur, attingit, *ἔθουσιασμός*, otium, animi alacritatem. **TEMPORA** & quia uideo, nullam esse rem. nulla iudicia. **AUTORITATE** & ob magistratus administratos, maximasq. res pro republica gestas. **SENATORIA** & aequum enim erat, ut homo hoc actus, ijs honoribus, iis rebus gestis, ea tantum, quae in senatu grauitate agenda sunt, curarem. **FORENSI labore** & agendis in foro causis. **IACTARI** & quod eum, qui summos honores gesserit, summa in rem. merita contulerit, decere non admodum uidetur. iactari, enim grauitatem non habet. **DOMESTICIS** & quibus domi operam do. **SUSTENTARI** & malis reip. fractum. hoc enim eo uerbum spectat. *αἰὲν ἀριστέων* & uersus Homericus in Iliadis Z, a Glauco pronunciat. sed integra duobus uersibus sententia comprehenditur.

» πέμπε δὲ μ' ἐς τροίην, καὶ μοι μάλ' ἀπὸ πτότελλεν,

» αἰὲν ἀριστέων, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων. id est:

misit autem me ad Troiam, & mihi ualde multa mandauit, semper strenue fortiterq. agere, & alijs praestare. **TOTVM occidisse** & nullo prorsus modo fieri. cur? quia, cum inimicos suos partim non oppugnarit, ut Gabinium Pompeij caussa, partem etiam defenderit, ut Vatinius propter Caesarem; quod utrumque in his epistolis iam demonstratum est; nimirum plane illud amisit, *αἰὲν ἀριστέων*. **NON modo animus**, & non modo, inquit, libere sentire non possum, sed nec odisse quos debeo; ne scilicet eorum, qui nunc principes in rep. sunt, animos offendam. **QUI uellet** & quasi unus Caesar non alicuius commodi spe, sed uere, atque ex animo, planeq. sua sponte amaret; alii simulate, & astute. quod de Pompeio creditum est: (ideo dixit, sicut alii putant) qui Ciceronem, quem, contra datam fidem, pelli passus erat, ideo reuocauit ab exilio, ut eius opera cum senatu rediret in gratiam. **Plutarchus**. **MULTA consolatione** & domesticis litteris. quod proxime dixit. & hic, eodem spectans, intulit, Quotidie. quotidiana enim tractatio litterarum. **PANSA** & C. Vibius Pansa, qui consul cum Hirtio fuit, anno post Caesaris necem proximo. is, opinor, in exercitu Caesaris cum Quinto locutus erat de Gabinio defendendo. scripsit Quintus: respondet Marcus; & rationem affert, cur eum non defenderit. **CONCIDISSEM** & collectam multis praeclare factis gratiam bonorum, hac una re profundissem, ac perdidissem. **TOTI ordines** & non modo omnes ordines. (hi tres erant, senatorius, equester, plebeius) sed omnium ordinum omnes homines. **PROPTER quem oderunt**, & odisse coepissent: qui me simul cum rep. crudelissime ab illo consule uexatum recordantur. **TENVI me** & progressus neque in hanc partem sum, neque in illam: non accusaui, non defendi. **VIDERENT** & dixi in illum, quae nota erant: praeterea quicui. **IN omni summa** & quidquid ago, otium meum specto: inimicitias contentionesq. fugio. **DE libris** & de bibliotheca graeca supplenda, libris commutandis, latinis comparandis. supra. **IN summo studio** & quod ipse in curanda mihi bibliotheca pono. **CR**

BRIVS ꝛ malo sic, quam, ut in impressis libris, Crebrius: primum, quia Bessationis librum, quem sequar, habeo: deinde, quia convenit a creber ita deductum Crebrius, ut a ruber Rubrius. QUI omnia adiuvant ꝛ qui cogunt sibi credi, iure iurando ad asseuerationem adiuncto. RENUNCIANT ꝛ mihi, dum in illis meis sum, nam infert, Dum absum, forte a Quinto Crebrius hic beneficia acceperat in Gallia, monet enim me illud, Romae est. Ab aerario ꝛ quod supra dixit in proxima, De fisco quid egerit Scipio.

Marcus S. D. Quinto Fratri. 6.

QUATTUOR tragoedias XVI. diebus absoluisse cum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? ꝛ κλέος quaeris, cum Electram, ꝛ Troadem scripseris? cessator esse noli, ꝛ illud, γινώδι σεαυ- τού, noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus, sed ꝛ istas, ꝛ Erigonam mihi uelim mittas, Habes duas epistolas proximas. Vale.

EXPLANATIO

Iisdem consulibus.

AB ALIO ꝛ a me scilicet: quem de uersibus tibi scribendis saepe rogas, supra quattuor in locis. κλέος quaeris? ꝛ laudem aliunde quaeris; cum in te ipso sit, unde illam pares? ISTAS ꝛ Electram, ꝛ Troadem. ERIGONAM ꝛ quam, a Quinto ante missam, quod ex huius libri epistola 1. liquet, tabellarius amiserat: quod epistola ultima declarat. PROXIMAS ꝛ hanc breuem, ꝛ proximam superiorem, utramque in eundem fasciculum coniectas, nam, cum illam scripsisset, atque obsignasset; alteram hanc, litteris a Quinto acceptis, illico scripsit, breuiorem omnino, quam ut uideri possit ad fratrem trans alpes usque missa: uerum, si, cum proxima simul missam, intelligamus, tollitur admiratio. Aut dicamus epistolam falso putari: particulam enim potius epistolae superioris esse, quod eo etiam uerisimilius uidetur, quia, cum dixit, Epistolas proximas, epistolam non appellaret sex aut septem uersus, quod si ita est; epistolas proximas uocabit, duas superiores, quia simul utramque miserit. Ac uereor, ne item ea, quae sequitur, epistola cum hac sit coniungenda: ut eam de se ipso scripserit Marcus, superiora omnia ad Quinti litteras responderit.

Marcus S. D. Quinto Fratri. 7.

ROMAE ꝛ maxime Appia, ad Martis, mira proluuiis: Crassipedis ambulatio ablata, borti, tabernae plurimae: magna uis aquae usque ad piscinam publicam. uiget illud Homeri. Ε'κ δὲ δίκην ἐλάσσοι, δειῶν δ' ἄπει οὐκ ἀλέγοντες. sed haec non curare decreui, Romam cum uenero, quae perspexero, scribam ad te, ꝛ maxime de dictatura; ꝛ ad Labienum, ꝛ ad Ligurium litteras dabo. Hanc scripsi ante lucem, ad lychnuchum ligneolum; qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, cum esses Sami, curasse faciendum. Vale, mi suauissime, ꝛ optime frater.

EXPLANATIO

Iisdem consulibus.

APPIA, ad Martis ꝛ Appia uia, ad aedem Martis. ꝛ Appia uia, ad portam Capenam, extra urbem. ea ducebat usque Brundisium, omnium uiarum celeberrima, ab Ap. Claudio cenfore munita. Martis autem templum, quod in Appia uia fuit, significat. nam de altero etiam intra urbem legimus. PISCINAM publicam ꝛ eam P. Victor collocat in regione XII. VIGET illud Homeri ꝛ accidit plane, quod in illis uersibus, Iliados π, dixit Homerus: Iouem magnos imbres fundere, cum est hominibus, iustitiam non colentibus, iratus, uidetur enim ideo proluuiem hanc immisisse, quia Gabinium contra leges absolutum inique ferat. HAEC ꝛ quae fiunt in rep. non recte. DE dictatura ꝛ ad quam res uidetur spectare. discordiis enim ciuium comitia producuntur; quas dictatoris potestas sedabit. supra, ꝛ infra, ꝛ ad Att. epist. 16. lib. 4. LABIENVM ꝛ T. Atium Labienum, Caesaris in Gallia legatum, qui postea

postea civili bello ad Pompeij partes transijt, tribunus pl. legem tulerat, auctore Caesare, ut sacerdotij collegijs crepta, populus mandaret. **LIGURIUM** § A. Ligurium, Caesaris familiarem: de quo ad Atticum epist. 9. lib. XI. & fam. 263. **DABO** § uidetur hoc Quinctus a Marco petijisse, ut eorum, quos maxime Caesar diligeret, amicitiam litteris tueretur. **LYCHNVCHEVM** § quo lucerna sustinetur. **SAMI** § cum, Asiam pro praetore administrans, Samum uenisset. fuit enim Samus in provincia Quincti. epistola I. libri I.

Marcus S. D. Quincto Fratri. 8.

SUPERIORI epistolae quod respondeam, nihil est: quae plena stomachi, & querelarum est, quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedisse, qui adhuc non uenerat. deleuit enim mihi omnem molestiam recentior epistola: tantum te & moneo, & rogo, ut in istis molestijs, & laboribus, & desiderijs recedere, consilium nostrum quod fuerit profectiois tuae. non enim commoda quaedam sequebamur parua, ac me diocria. quid enim erat, quod discessu nostro emendum putarem? praesidium firmissimum petebamus ex optimi, & potentissimi uiri beneuolentia ad omnem statum nostrae dignitatis. plura ponuntur in spe, quam in pecunijs: reliqua ad iacturam struentur. quare si crebro referes animum tuum ad rationem & ueteris consilij nostri, & spei; facilius istos militiae labores, ceteraque, quae te offendunt, feres, & tamen, cum uoles, depones: sed eius rei maturitas neque dum uenit, & tamen iam appropinquat. Etiam illud te admoneo, ne quid ullis litteris committas, quod si prolatum sit, molestie feramus. multa sunt, quae ego nescire malo, quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te uacuo animo scribam, cum, ut spero, se Cicero meus belle habebit. tu uelim cures, ut scia, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus, Caesaris ne tabellarijs, ut is ad te primum ueniat, an Labieno, ubi enim isti sunt Nerui, & quam longe absint, nescio. De uirtute, & grauitate Caesaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua accepit uoluptatem. Quod me institutum ad illum poema inhes perficere: etsi distentus cu opera, tum animo sum multo magis, quoniam tamen ex epistola, quam ad te miseram, cognouit Caesar me ali-

quid esse exorsum, reuertar ad institutum, idq. perficiam his supplicationem otiosis diebus: quibus Messallam iam nostrum, reliquosq. molestia leuatos uebementer gaudeo: enimq. quod certum consulens cum Domitio numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis, ego Messallam Caesari praestabo, sed Memmius in aduentu Caesaris habet spem, in quo illum puto errare. hic quidem friget. Scaturum autem iam pridem Pompeius abiecit: res prolatae: ad interregnum comitia adducta: rumor dictatoris, inuicundus bonis; mihi etiam magis, quae loquuntur, sed eota res & timetur, & refrigescit. Pompeius plane se negat uelle, antea ipse mihi non negabat, Hirrus auctor fore uidetur: o di, quam ineptus, quam se ipse amans sine riuali. Crassum Iuni anum, hominem mihi deditum, per me deterruit, uelit, nolit, scire difficile est. Hirro tamen agente nolle se non probabit, aliud hoc tempore de rep. nihil loquebantur: agebatur quidem certe nihil Serrani Domestici filij funus perlucuosum fuit. ad IV. kal. Dec. laudauit pater scripto meo. Nunc de Milone Pompeius ei nihil tribuit, & omnia Cottaes dicitq. se perfecturum; ut in illo Caesar incumbat. hoc horret Milo, nec iniuria: & si ille dictator factus sit, patre ne diffidit. intercessorem dictaturae si inuenit manu, & praesidio suo, Pompeium metuit inimicum; si non inuenit, timet; ne per uim perferatur. ludos apparat magnificentiissimos, sic inquam, ut nemo sumptuosiores stabite, his, terq., non postulat: uel quia minus magnificentum dederat: uel quia facultates non erant: uel quia magister: uel quia potuerat magistrum, se non aedilem putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut ualeas.

EXPLANATIO

Iisdem consulibus.

SUPERIORI epistolae § tres Quinctus ad Marcum epistolas dederat, primam Labieno, qui non dum uenerat; alteram, quam Marcus ante primam accepit; tertiam, quae ultima Marco est reddita. **STOMACHI**, & querelarum § ex militiae laboribus, ex urbis desiderio. adde, ex periculo illo maximo, in quo his temporibus, Ambiorigis fraude, uersatus est. Caesar comm. lib. V. **MOLESTIIS**, & laboribus § molestis animi, laboribus corporibus. **DESIDERIIS** § urbis, & tuorum. **DISCESSU** nostro § ut alter ab altero disungeremur. **PLURA ponuntur in spe** § plus in spe constituitur emolumentum, & praesidij, quam in pecunijs: quas in hac legatione potes colligere. **RELIQUA** § praeter spem: aut, praeter ea, quae iam habemus, a nobis ipsis parta. quaecunque, inquit, struas, ad iacturam struentur; id est, eiusmodi erunt, ut aliquid ex iis quotidie possis amittere. at Caesaris praesidium erit firmissimum: idq. petijbit. **PROLATVM** § diuulgatum. forte non nihil in superiore illa epistola scripserat Quinctus, quod Caesar si nosset, non aequo animo ferre potuerit: ut, se non ea, quae sperauerat, a Caesare commoda obtinere, quod etiam illa uerba uidentur significare: Non enim commoda quaedam sequebamur parua, ac me-

ac mediocria. & illa: Plura ponuntur in spe, quam in pecunijs. LABIENO ꝛ uideatur Labienus aliquan-
 diu Romae fuisse mansurus; cum loquatur Cicero de multis epistolis, quas ad Quintum deinde datu-
 rus erat. NERVII ꝛ ubi nunc hibernas cum legione. Caesar comm. lib. v. In summo dolore ꝛ ob legatos cū
 legione, & cohortibus caelos. comm. lib. v. POEMA ꝛ non illud, de quo in epist. huius lib. prima. dixit. n.
 se incidisse, iam compositum, & confectum. at hoc habere se scribit; neque compositum, sed institutum
 appellat, neque uero illud alterum poema significat, de quo in epistola ultima libri I. in extremo. nam
 ad Caesarem id non uideatur esse missum. sed illud, de quo in eiusdem libri epistola, Ad IV. non. in qua
 sunt haec uerba: Quoniam scribis poema ab eo nostrum probari. quod non esse id, de quo in extrema
 eius libri epistola sit mentio, inde patet, quia in ea, quae incipit, Ad IV. non. indicat se cognouisse ex lit-
 teris Quinti, poema suum a Caesare probari: in ea uero, quae ultimum in eo libro locū obtinet, rogat
 fratrem, ut iudiciū Caesaris de suis uersibus perscribat: nihilq. omnino ea de re Quinto significat ante
 se accepisse, quod ait: Sed heus tu, celari uideo a te. sunt igitur tria Ciceronis poemata, quae in his ad
 fratrem epistolis nominantur; unum ad Caesarem, de quo non absoluto, sed instituto legitur in epistola,
 Ad IV. non. lib. I. & in hac huius ultimi libri ultima: alterum, de quo in extrema eius epistolae parte,
 quae librum I. concludit: quod non esse ad Caesarem missum, probauimus: tertium, & ipsum ad Cae-
 sarem: quod cum absoluisset, incidit, de quo in epistola huius libri prima. CVM opera, tum animo ꝛ su-
 pra, non isdem uerbis, idem dixit: Deest mihi opera, quae non modo tempus, sed etiam animum ua-
 cuum ab omni cura desiderat. SUPPLICATIONVM ꝛ quas Caesari fortasse ob Ambiorigem profliga-
 tum senatus decreuerat. OTIOSIS ꝛ per dies enim supplicationum lege non agebatur. ita otium illi
 a forensi labore futurum erat. ne cum populo quidem tum potuisse agi, indicat illud in epistola, Dede-
 ram ad te, lib. I. Lentulus dies comitiales exemit omnes, nam etiam Latinae instaurantur: nec tamen
 deerant supplicationes. RELIQUOSQUE ꝛ candidatos. MOLESTIA leuatos ꝛ ambitus iudicio absolutos.
 id fore diuinavit in epistola ad Atticum 16. 4. inquit enim: Candidati consulares omnes rei ambitus.
 accedit etiam Gabinus. sed omnes absoluentur. cum tamen nocentes iudicaret, ut in eadem ad eundē,
 & hinc in epistola huius libri II. postea tamen Memmius, & Messalla damnati. ad Att. ep. I. 6. Appianus
 lib. II. fam. ep. 4. lib. 8. PRAESTABO ꝛ efficiam, si erit consul, ne quid agat in magistratu contra Caesaris
 uoluntatem. ADVENTV ꝛ hoc iam exposuimus in epistola II. huius libri. PVTO errare ꝛ forte, quia Cae-
 sar consulem nolens eum, quem sibi fuisse inimicum in praetura meminerit. Suetonius. etiam Dio lib.
 XXXVI. tradidit, hoc ingenio Caesarem fuisse, ut, quos accepta iniuria odisset, eos tamen illico non ul-
 cisceretur. itaque fieri potest, ut Memmius eum, delata superioris temporis memoria, sibi amicum fo-
 re crediderit in consulatu petendo. ABIECT ꝛ quem adiuuandum susceperat. ad Att. ep. I. 4. RES prola-
 tae ꝛ negotia dilata. ita loquebantur, cum illud tempus, quo feriari hominibus licebat, intelligerent. ite-
 rare eadem non placet. diximus hac de re factis in commentario nostro in ep. ad Att. ubi rerum prolatio
 nominatur, ep. 12. 1. 7. ADDUCTA ꝛ affirmat id Cicero quod etsi pro certo habere non potest, (nam post
 id tempus, quo prolatae res dicebantur, dies praeterea multi supererant comitiales, quibus haberi comi-
 tia liceret) omnino tamē ob ciuium discordias futurum uidet. LOQUUNTUR ꝛ boni: de nimia Pompeij
 potentia, cui etiam dictatura deferretur, HIRRVVS ꝛ Lucetiae gentis, plebeiae AVCTOR ꝛ opinor, quia de
 signatus tribunus pl. quod eo quoque, infra quod sequitur, uideatur confirmari: Hirro agente nolle se
 non probabit. ut omittam, quod magistratum ordo consentit. petijt enim aedilitatem post: & aedili-
 tas cur. post tribunatum pl. petebatur, ep. 2. 3. 4. 6. lib. 8. fam. FORB ꝛ cum inierit magistratum: cuius
 erat primus dies I. id. Dec. ut iam diximus. SE ipse amans ꝛ qui etiam cum Cicerone, homine consula-
 ri, non dum ipse aedilicius auguratum biennio post, Pompeio III. cos. petere sit ausus. CRASSVM Iunia-
 num ꝛ quae sic hic mea coniectura, dicam: ea probari debeat, nec ne, iudicium aliorum esto, libenter lege-
 rem, Crassum Licinianum: ut, cum esset Licinius Crassus, in aliam postea familiam, adoptionis iure, tran-
 sierit. at quam familiam? opinor, Coeliam. placet enim, hunc esse Coelium illum, qui in M. Coelij epi-
 stola ad Ciceronem, fam. 11. 4. Coelius Vicinianus male nominatur: cum, Licinianus, uideatur esse repo-
 nendum. & congruit hic de dictatura locus cum illo. nam hic uerbum, Deterruit, significat, eum, quod
 instituerat de dictatura, omisisse: in epistola uero M. Coelij, promulgatam ab eo de dictatore legem, scri-
 ptum est. Eundemq. crediderim esse Coelium illum, qui lib. IV. de bello ciuili Vincianus uocatur, men-
 dose, pro Licinianus. Praeterea, tribunū pl. hunc eodem anno cum C. Hirro fuisse, ideo credibile est, quia
 eodem etiam anno aedilitatem simul biennio post petierunt. quod ex ea, quam nominavi, M. Coelij epi-
 stola constat. Ut omitta, quod hunc ipsum, qui de dictatore Pompeio egit, Lucilium uideo apud Plutarchū
 nominari, ut Liciniani nomen in Vicinianū, Lucilium, ob similitudinē facile uideatur abijisse. Neq. uero
 quidquā obstat, cur, etsi Coelius ex Licinio sit factus, prioris tamen familiae nominibus Crassus Licin-
 ianus appellari non possit. nā Scipionis cognomen retinuit is, qui Magni Pompeij socer fuit; qui tamen
 Caecilius, adoptante Metello Pio, factus erat: & Lucullus, frater L. Luculli, cum Terentius Varro per ado-
 ptionem factus esset, quod supra probauimus, Lucullus tamen, nouo cognomine omisso, uetere conser-
 uato, nominatur. PER me deterruit ꝛ mea opera Pompeius effecit, ut captū de dictatura consiliū Crassus
 abiecerit. Hoc enim, & quae sequuntur, ad Pompeium, non ad Hirrū, conuenit referri: si tamen is est, de
 quo Plutarchus, qui in toto tribunatu egit de dictatore Pompeio. DETERRUIT ꝛ opinor tamen, ab eo mox,
 post initum tribunatum, promulgatā legem de dictatore Pompeio. aut, Deterruit, eū iam legem promul-
 gasset, ante quam tribunatū pl. iniret. VEL IT nolit, ꝛ quia Pompeius aliud sentire, & loqui solebat. ad Att.

ep. 10. & 15. lib. 4. & ep. 1. lib. 8. fam. AGENTE & ad populum, ubi magistratum inierit, in epistola, quae sequitur, Hirrus, inquit, parat. *NON probabit* & non persuadebit hominibus, cum per eius amicum agatur, fecutus est autem Hirrus Pompeium ciuili bello contra Caesarem. comm. lib. 1. quò in loco, Vlclle Hirrum, mendose legitur: cum potius, Lucceium Hirrum, legendum uideatur. Lucceiae enim gentis cognomen Hirrus fuit. fam. lib. 8. SERRANI & gentis Atiliae. DOMESTICI & cognomen aut Serrani ipsius, aut filii. SCRIPTO meo & cum orationem, ei a me scriptam de laudibus filii, legeret. *NIHIL tribuit*, & minime illi, anno sequenti consulatum petituro, studet, maxime uero Guttae. petiit anno sequenti consulatum Milo. et si non habita, propter dissensiones candidatorum, comitia, uel ex Pediano cognoscitur. uideo autem eum, interuersa praetura, consulatum petuisse: qui Lentulo & Metello eos. tribunatum pl. Pompeio & Caelio aedilitatem gesserit; Caluino autem & Messalla consulatum petierit. GVTAE & non habeo certum, quis hic sit Gutta, competitor Milonis in consulatu anno proximo futurus. Pedianus candidatos consulares tres dumtaxat nominat, omnes plebeios, T. Annum Milonem, P. Plautium Hypsaenum, Q. Caeciliū Metellum Scipionem, Pompeii Magni focerum. ILLO & Gutta ad consulatum efferendo. *DIFFIDIT* & se posse consulatum adipisci. INTERCESSOREM & tribunum pl. tribuno, rogationem de dictatore dicendo ferenti, intercedentem. multi autem intercessuri uidebantur. epistola, quae sequitur. *PER nim* & spreta intercessione: quod ante, quo anno C. Caesar, quo Pompeius consul fuit, euenerat. quod si uim ui repellere Milo, ualebit intercessio. LVDOS & ut eum honoraret mortuum, cuius legatam sibi testamento hereditatem creuerat, cui & munus dederat. SVMPTVOSIORS & scribit Pedianus, Milonem in scenicorum ludorum, & gladiatorii muneris impensas, effusasq. largitiones tria patrimonia effudisse. idq. Cicero tum in oratione pro ipso, tum in epistola ad Curionem significat his uerbis: Studium habemus uulgi, ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemq. naturae. TERQ. & ut fortasse trinos in ludos tria illa patrimonia, in singulos singula, profuderit. *NON postulatus* & a populo, solebat enim ludos interdum populus postulare. fam. lib. 9. ep. 8. MVNVS & gladiatorium. FACVLTATES non erant & binis iam ludis, & in gladiatoribus consumptae. MAGISTER & hereditatis curandae inter coheredes. Dicit, opinor, hoc magistratum non gerit Milo: ut eum ad impensas huiusmodi uideatur dignitas impulisse. tantum est magister, uile scilicet ministerium. *NON aedilem* & uidetur hoc significare. ludos dare, magistrorum non est, sed aedilium. debuit igitur Milo, cum magister, non aedilis, esset, ludis abstinere. Haec mihi non omnino probatur interpretatio. nam si hoc Cicero significaret, idem diceret, quod proximis uerbis: Vel quia magister, dicit autem diuersum quiddam, & hoc forte, cum is, cui mortuo ludos dat, aedilis fuerit hoc ipso anno: putat Milo, se, qui magnam bonorum eius partem testamento acceperit, quodam modo in eius locum successisse, ludosq. dare pro aedili debere, uerum potuerat se magistratum putare, sicut est, non aedilem, qui re uera non sit.

Marcus S. D. Quinto Fratri. 9.

DE Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quae amē-
tissime cogitata sunt. τὸ τε μοι χάρις. feci sum-
ma cum grauitate, ut omnes sentiant, & summa cum
lenitate, quae feci. illum neque urfi, neque leuani. te-
stis uehemens fui, praeterea quicui: exitum iudicij foe-
dum, & perniciosum leuissime tuli. quod quidem bo-
num mihi nunc denique redundat, ut his malis reip. li-
centiaq. audacium, qua ante rumpebar, nūc ne mouear
quidem. nihil est enim perditius his hominibus, his tē-
poribus. itaque ex rep. quoniam uoluptatis nihil iam
capi potest, cur stomacher, nescio. litterae me, & studia
nostra, & otium, uillaeq. delectant, maximeq. pueri no-
stri, angit unus Milo: sed uelim finem afferat consula-
tis. in quo enitar non minus, quam sum enisus in no-
stro: tuq. istinc, quod facis, adiunabis. de quo cetera, nisi
plane uis eripuerit, recte sunt. de re familiari timeo.
ὁ δὲ μάλ' ἐταρὸν χερ' ἀνεκτῶς, qui ludos HS CCC com-
paret: cuius in hoc uno considerantiam & ego susline-
bo, ut potero, & tu ut possis, est tuorum neruorum. De
motu temporum uenientis anni, nihil te intelligere uol-
ueram domestici timoris. sed de communi reip. statu,
in quo, etiam si nihil procuro, tamen nihil curare uix
possum, quam autem te uelim cautum esse in scriben-
do, ex hoc conuicito, quod ego ad te ne haec quidem scri-
bo, quae palam in rep. turbantur; ne cuiusquam animū
meae litterae interceptae offendant. quare domestica

cura te leuatum uolo. In rep. scio quam sollicitus esse so-
leas. uideo Messallam nostrum consulem; si per interre-
gem, sine iudicio; si per dictatorem, tamen sine pericu-
lo, odij nihil habet. Horensij calor multum ualebit. Gabi-
nii absolutio lex impunitatis putatur. ἐν τὰς 79.
De dictatore tamen actum adhuc nihil est. Pompeius
abest. Appius miscet. Hirrus parat: multi intercessores
numerantur: populus non curat: principes uolunt: ego
quiesco. De mancipijs, quod mihi polliceris, ualde te
amo: & sum equidem uti scribis, & Romae, & in praet-
sidijs infrequens. sed caue, amabo, quidquam, quod ad
meum commodum attineat, nisi maximo tuo commo-
do, & maxima tua facultate, mi frater, cogitaris. De
epistola Vatinijs risi. sed me ab eo ita obseruari scio, ut
eius ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquā.
Quod me hortaris, ut absoluam; habeo absolutum sua-
ue, mihi quidem ut uidetur, & πρὸς ad Caesarem. sed quae
ro luculem tabellarium; ne accidat quod Erigonae
tuae, cui soli, Caesare imperatore, iter ex Gallia tuū
non fuit. * quid, si cementum bonum non haberem, de-
turbem aedificium? quod quidem quotidie mihi magis
placet; in primisq. inferior porticus, & eius conclauis
sunt recte. De Arcano, Caesaris opus est, uel meheren-
le etiam elegantioris alicuius. imagines enim istae, &
palaestra, & piscina, & nilis multorum Philotimēti
est, non Diphilorum, sed & ipsi ea adibimus, & mitte-
mus,

mus, & mandabimus, De Felicis testamento, tum ma- retur, & ut deo: dimitto autem a me, & ut a magi-
 gis querere; si scias, quas enim tabulas se putavi obfi- stris ne abducam, & quod mater Pomponia disce-
 gnare, in quibus in uncis firmissimū tenuerat, (lapsus dit, sine qua edacitatem pueri pertimesco. sed sumus
 est per errorem & suum, & Sicuræ serui) non obsigna una tamen ualde multum. Rescripsi ad omnia, Mi-
 uit: quas noluit, eas obsignauit. ἀλλ' οἰμωζέτω: nos mo- suauissime, & optime frater uale,
 do ualeamus, Ciceronem, & ut rogas, amo, & ut me-

EXPLANATIO

Isdem consulibus, in extremo anno.

Nihil istorum ꝛ sine dubio scripserat Quintus, debuisse Marcum & Pompeii, & Caesaris causa reo Gabinio de maiestate adesse, atque hoc facile mihi persuadent illa, quae proxime sequuntur, Graeca uerba: Ἰστέ μοι χάροι: hoc est, tunc mihi dehiscat lata terra: cum hoc scilicet flagitij commisero. integrum enim est hemistichium apud Homerum, duobus in litteris Iliadis Δ, Ο, τὸ τε μοι χάροι δ' ἔπειτα ἔσθ' . NEQUE urfi, neque lenauī. ꝛ neque accusaui, neque defendi. NUNC denique redundat ꝛ hoc bonum, quo antea nimium indigebam, (bonum appellat, animi siue patientiam siue fortitudinē quamdam in malis reip. leuiter ferendis) mihi nunc denique satis superq. est. CVM Stomacher, ꝛ si quid accidit iniquius: cum res publica iam plane desperata tota sit. ANGIT ꝛ consulatus causa: quem petet aduersante, ut uideatur, Pompeio: cum ego utrique summe debeam. FINEM ꝛ sollicitudinis meae. uelim, inquit, post consulatum, qui est honorum summus, nihil accidat praeterea, quod illius causa me angat. ENIGAR ꝛ quam enifus sit, intelliget, qui epistolam ad Curionem libro 11. fam. legerit. ISTINC, ꝛ ut Cae- sariis amicis in petitione Milonis utamur. De quo ꝛ de consulatu, nisi ui res agatur, spero fore quod uolumus. TIMEO ꝛ ne sustinere tantos sumptus non possit, ne ad inopiam redigatur. μάλιστα & c. ꝛ recte, & proprie, quod modum superat, insania uocatur, unde illud, de emptione, ad Atticum 2 16: Nec tamen insanit uerum puto, & de sumptu, in oratione pro Milone: Insanas illas P. Clodij substructiones, recte igitur & hic, de Milone nimiam pecuniam in ludos erogante, ὁ δὲ μάλιστα οὐκ ἐτ' ἀνεκτός: quod est: Hic autem insanit sic, ut ferri amplius non possit. finis exaetri uersus apud Homerum, Iliadis 1. 78: quod n. ille de Cyclope Polyphemo, οὐ δὲ μάλιστα οὐκ ἐτ' ἀνεκτός; Cicero de Milone, paullulum quiddā sententiae causa, ut solet; immutans, ὁ δὲ μάλιστα οὐκ ἐτ' ἀνεκτός. HS CCC ꝛ scutatis aureis decem millibus, & centum septuaginta sex, marculis, ut appellant, qui olim asses erant, sexaginta quattuor. CONSIDERANTIAM ꝛ immo contra: cum in sumptibus insaniat. malim igitur, Inconsiderantiā, uocabulo inusitato, sed tamen ab Inconsiderate, usitato, & referetur ad μάλιστα. SVSTINEBO ꝛ & ego feram hoc in homine amiciissimo uitium: & animi tui uires eae sunt, ut ipte quoque ferre possis. VENIENTIS anni ꝛ de quo ad te scripseram. Si per interregem, sine iudicio ꝛ quem hic locum habet iudicij mentio; cum in proxima epistola iam dixerit, illum esse absolutum? intellige de altero, quod impendebat, de ambitu iudicio, nam & post consulatum de ambitu accusatus, id ego locis obseruatis cognoui, ad Att. ep. 12. l. 5. & fam. ep. 2. & 4. si consul, inquit, habitis ab interrege comitijs creabitur; iudicium uitabit; statim. n. consulatum inibit: & accusari magistratus non licet. sin a dictatore: fieri omnino potest, ut dictator pro ea, quā habet summam, potestate nolit eum inire antea consulatum, quam iudicium fiat: sed tamen, quin absoluatur, mihi dubium non est. uideo. n. qui illum oderit, esse neminem. Et, quod ait, Si per interregem, sine iudicio; uere dicit, nam, Messalla per interregem consule creato, iudicium de eo factum non est: peracto autē consula- tu, bis accusatus de ambitu est, primo absolutus, deinde condemnatus. HORTENSI ꝛ fratris eius uterini: quod ex Plutarcho in Sulla conijcitur. CALOR ꝛ pro absolute contentio, defensum ab eo Messallam, & absolutum, significat M. Coelius in duabus epistolis 11. & 111. lib. 11x. fam. Lex impunitatis ꝛ quasi lata lex uidetur, ut, qui peccauerint, ijs impune sit. his uerbis nocentem Messallam significat. fore ta- men, ut absoluatur, tribus causis, dixit: quod odij nihil habet: quod pro eo contendet Hortensius: quod, absoluto Gabinio, nemo iam uidetur ita nefarius, qui absolui non possit, innocentiam Messallae ad has causas non admiserit. satis enim constabat, & ipsum, & reliquos candidatos pecuniam contra leges populo dedisse, quo nomine post consulatum damnatus est, ut proxime dixi. ἐν παρέργῳ ꝛ narratio nem de rep. duas in partes tribuit, quarum ad Messallam una pertinet, ad dictaturam altera, atque hanc posteriorem ἐν παρέργῳ, hoc est, breuiter, & uelut in cursu, exequi se uelle significat. TAMEN ꝛ quam- nis iam ante rumor fuerit, epistola, quae antecedit. ABEST ꝛ erat omnino Pompeius extra urbem, quia cum imperio, iturus, ad uidebatur, in Hispanias: sed non diceret Cicero, Abest, de eo, qui ad urbem ef- fet, longius, opinor, discesserat, nimirum rei frumentariae causa: quod legimus apud Dionem l. xxxi x. in extremo. APPVS miscet: ꝛ notat hominis ingenium, miscentis potius, quam agentis. Miscet autem, non quia dictatorem, sed quia comitia uellet. nam in epistola huius libri 111. Consules, inquit, comi- tia habere cupiunt, quam uideo scriptam post rumorem de dictatura natum, nam in ea consulares ait candidatos de ambitu postulatos: & ad Atticum 65: ubi eisdem reos memorat, odorem esse nō nullum dictaturae dicit. Atque hoc ideo dictum uolui, ne quis Appium dictaturae, quam Pompeio delatum iri

credebatur, existimet fauere, quia filiam suam Pompeii filio collocasset, ut est in fam. 42. PARAT & ut legem ferat de dictatura, cum scilicet tribunus plerit, nunc enim designatus erat, quod in epistola proxima significatum est in eo: Auctor fore uidetur. Quod si quis obiicit, designatum esse non potuisse, cum Cicero comitia non dum habita significet: is, consularia quidem comitia hoc anno habita non esse, tribunicia uero esse habita, ab historia discat. nam Plutarchus, Catone praetore, id est hoc anno, habita, perspicue demonstrat. & hic noster ad Att. ep. 15. l. 4. cum dixisset de consularibus comitiis: Comitia puto fore ut ducantur: de tribunicis intulit. Haec ego pridie scribebam, quam comitia fore putabantur. NYMERANTVR & quod certo iam sciretur, qui ferenti legem Hirro de dictatura intercessuri uiderentur. NON CURAT & siue lex feratur, siue non feratur. PRINCIPES & uidetur eos significare, quos in epistola proxima bonos nominauit. QUIESCIT & te monente; ut calamitate iam doctus inimicitias uitem, supra: In omnia summa, ut mones, ualde me ad otium pacemq. conuerto. MANCIPIIS & ad me mittendis, Gallico, aut Britannico bello captis. INFREQVENS & cum paucis admodum mancipiis. quo magis te amo; quia, quod mihi opus est, id polliceris. FACILITATE & nihil ut mea causa cures, nisi quod facillime possis. ISTA ODIS & de quibus ad me scribis, quia Vatinius, literis Roma ad Caesarem missis, quaecumque diceret ageret ne Citero, tamquam explorator significabat. ex quo Quinctus, literis iis in spectis, de odio illius in Marcum coniecit. CONCOQVAM & prorsus minimi faciam, facile feram. sic, Deuorare hominum ineptias, in Bruto. *ἔπος* & poema: de quo in epistola proxima. LOCUPLETES & cui meum *ἔπος* bene credatur. iocus: quia missa a Quincto Erigona tragoedia perierat in itinere, tabellarii culpa, ideo dixit in epistola, Quattuor, Erigonam mihi uelim mittas: cum tamen, eam aliquanto ante missam esse, iam significauerit in epistola huius libri prima. CAESARE & qui omnia multis uictoriis tua reddidit. QUID, si caementum & minime placet haec ab *ἔπος* ad aedificium subita transitio. nec dubito, quin huius partis, in qua de Quincti agitur uilla, fortasse in Laterio, initium desideretur. itaque uisum est, ut hac nota *, quasi lacunam loci significaret, a superioribus inferiora disiungentem. AECANO & Quincti fundo: de quo in epistola huius libri prima. CAESARIS OPUS & maximum uidelicet. magna enim Caesaris monumenta: qui forum usque ad atrium libertatis explicare, deinde in campo Martio saepa, & tecta marmorea facere cogitauerit: ut est ad Atticum ep. 17. l. 4. legimus etiam eius munificentia, praecipuis operibus exornatas. IMAGINIS & quas in Arcani uilla constitui Quinctus mandauerat. NILVS & ut opinor, plures riuulos, e salientibus aquis in piscinam diuersis partibus confluentes, appellat Nilum: quod, ut hoc flumen ostiis septem profluit in mare, sic salientes illae in piscinam riuulis multis, quasi paruis Nilus, perueniant. hanc ego coniecturam duco ex huius libri epistola 1. in qua, cum de uilla, quae erat in agro Fusidiano, hoc est in Arcano, meminisset (iam enim, fundum Fusidianum in Arcano fuisse, ostendimus) piscinas, & salientes, & palaestram simul nominat. Nili etiam mentionem facit lib. 11. de Legibus in prooemio. PHILOTIMORVM est, non Diphilorum & diligentiam Philotimi, negligentiam Diphili significat. hoc, inquit, Diphili negotium non est, sed Philotimi; neque uero unius Philotimi, sed multorum, Diphili tarditatem notauit iam illis uerbis: In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiozem. is in Arcano Quincti uillas curabat; Philotimus autem urbanam expolitionem urgebat. quod utrumque in eadem 1. epistola. In uncijs & assis nomine tota significatur hereditas. as, qui & libra, duodecim in partes, quae dicuntur. duodecim igitur partes bonorum suorum, postea quam esset mortuus, fieri Felix uolebat. sed, ut in propinqua morte, mente perturbatus, Sicurae etiam serui imprudentia, tabulas de uncijs non obsignauit. ratae autem erant tabulae testamenti, quae non essent eius, qui testamentum fecerat, anulo obsignatae. FIRMISSIMVM tenuerat & consilium illud de bonis suis in XII partes inter coheredes diuidendis mutare noluerat. LAPSVS est per errorem & errauit imprudentia. sic in Tusc. v. Labi errore sermonis. ex lib. 3. de Rep. apud Laet. lib. 5. cap. 15. & in epitome cap. 50. Qui aut aurum pro aurichalcho, aut argentum pro plumbo uendat per errorem. *ἀλλ' οἰμότεω* & iubent Graeci *οἰμότεω* eos, quibus male precantur. Aristoph. *ἔγὼ μὲν οἰμότεω μέγιστον σοι.* uidetur autem esse finis senarij ex aliqua uetere comoedia. nec uero dubium est, quin de mortuo loquatur. nam uiuens testamentum mutasset, erroremq. suum correxisset. VALEAMVS & hoc ad mortuum pertinere, *ἀλλ' οἰμότεω*, significat. illi mortuo male sit, qui tam male suis consuluerit: nos ualeamus. DIMITTO & patior eum ire cum matre; cum antea mecum habitaret. supra dixit, Tyrannio docet apud me. MAGISTRIS & duobus, Tyrannione grammatico, Paconio rhetore. quo de utroque iam facta mentio est. POMPNIA & glossema puto, ab imperito librario positum. PVERI & annum XIII. Quinctus filius, cum haec scripta est epistola, hoc est Appio & Ahenobarbo cos. non dum impleuerat. id ex eo conicio, quia togam puram sumpsit Paulo & Marcello: quam non nisi anno aetatis XVI. finito sumi solitam, satis constat. ad Att. ep. 20. l. v. & 1. lib. VI. SVMVS una tamen & ergo non exierat urbe Pomponia, sed ex illa domo, quam Ciceronis cum domo iunctam fuisse iam diximus, in aliam Quincti domum transierat.

AD . OCTAVIVM . EPISTOLA . QVAM . CICERONIS
ESSE . VIX . CREDIMVS

SI per tuas legiones mihi licitum fuisset, quae nominatum, coramq. de rep. disputare, feci sem, neque tam libenter, quam necessario. nulla enim remedia, quae uulne-

nubneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quā quae sunt salutaria. sed quoniam cohortibus armatis circumscriptus senatus nihil aliud uere potest decernere, nisi timere; in Capitolio signa sunt; in urbe milites uagantur; in campo castra ponuntur; & Italia tota legionibus, ad libertatem nostram conscriptis; ad seruitutem adductis, equitatuq. exterarum nationum, dislinetur; cedam tibi in praesentia foro, curia, & sanctissimis deorum immortalium templis: in quibus, reuiuisceniam libertate, deinde rursus oppressa, senatus nihil consilium, timet multa, afficitur omnia. post etiam paulo, temporibus ita postulantibus, cedam urbes quam per me conseruatam, ut esset libera, in seruitute uidere nō potero: cedam uitae; quae quamquam sollicita est, tamē, si profutura est reip. bona spē posteritatis me consolatur; qua sublata non dubitanter occidam: atque ita cedam, ut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse uideatur. illud uero quod & praesentis doloris est iudicium, & praeteritae iniuriae testimoniū, & absentiu sensus significatio, non praetermittam, quin, quoniam coram id facere prohibeor, absens prosum, siquidem mea salus aut utilis reip. est, aut coniuncta certe publicae salutis. nam per Deum immortalium fidem (nisi forte frustra eos appello, quorum aures, atque animus a nobis abhorret) per q. fortunam populi R. quae quamquam nobis infesta est, fuit, aliquando propitia, & ut spero, futura est, quis tam expers humanitatis, quis huius urbis nomini, ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista aut dissimulare possit, aut non dolere aut, si nulla ratione publicis incommodis mederi queat, non morte proprium periculum uideat; nam, ut ordiar ab initio, & perducam ad extremum, & nouissima conferam prius, quae non posterior dies acerbior priore, & quae non insequens hora antecedente calamitosior populo R. illuxit? M. Antonius, uir animi maximi, (utinam etiam sapientis consilij fuisset) C. Caesare fortissime, sed parum feliciter reip. dominatione semoto, concupierat magis regium, quam libera ciuitas pati poterat, principatum: publicam dilapidabat pecuniam: aerarium exhaurebat: minuebat uectigalia: donabat ciuitates ex commentario: dictatorem creari legibus: S. C. ipse repugnabat in senatu: prouincias unus omnes concupiebat, cui sordebat Macedonia prouincia, quam uictor sibi sumpterat Caesar. quid de hoc sperare, aut expectare non oportebat? extitisti tu uindex nostrae libertatis, ut tunc quidem, optimus; (quod utinam neque nosstra nos opinio, neque tua fides sefellisset) & ueteranis in unum conductis, & duabus legionibus a pernicie patriae ad salutem auocatis, subito prope iam affectam, ac prostratam remp. tuis opibus extulisti. quae tibi non, ante quam postulares, maiora quem uelles, plura quam sperares, detulit senatus? dedit fasces, ut eum auctoritate defensorem haberet, non ut imperio se aduersum armaret: appellauit imperatorem: hostium exercitu pulso tribuens honorem, non ut sua caede caesus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem: decreui in foro statuam, locum in senatu, summum honorem ante tempus: si quid aliud est, quod dari possit, addat. quid aliud est maius, quod uelis sumere? sin autem supra aetatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnem tributa: cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficij scelerate circumscri-

bis senatum? quo te misimus? a quibus reuerteris? contra quos armauimus? quibus arma cogitas inferre? a quibus exercitum abducis? aduersus quos acie struis? cur hostis relinquitur, cuius hostis loco ponitur? cur castra medio itinere longius aduersariorū castris, & propius urbē mouentur? o me numquam sapientem, & aliquādo id, quod non erat, frustra existimatum. quantum te populo R. de me sefellit opinio. o meam calamitosam, ac praecipitem senectutem. o turpem exacta, dementiaq. aetate canitiem. ego patres conscriptos ad paricidium induxi: ego remp. sefelli: ego ipse senatum sibi manus afferre coegi, cum te Iunonium puerum, & matris tuae partum aureum esse dixi. at te fata patriae Paridem futurum praedicabant, qui uastares urbem incendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum immortalium, senatum in castris habiturus esses. o miseram, & in breui tam celerem, & tam uariam reip. commutationem, quisnam tali futurus ingenio est, qui possit haec ita mandare litteris, ut facta, non ficta, uideantur esse? quis erit tanta animi facilitate, qui, quae uerissime memoria propagata fuerint, non fabulae similia sit existimaturus? cogita enim Antonium hostem iudicatum, ab eo circumsesum consulem designatum, eundemq. reip. parentem: te profectum ad consulem liberandum, & hostem opprimendum, hostemq. a te fugatum, & consulem obsidione liberatum, deinde paulo post, fugatum illum hostem, accersitum tamquā coherede mortua reip. ad bona populi R. capienda; consule designatū rursus inclusum eo, ubi se nō moenibus, sed fluminibus, & montibus, tueretur. haec quis conabitur exponere? quis credere audebit? liceat semel impune peccare. sit erranti medicina confessio. uerū, n. dicā, utinā te potius Antoni dominū non expulsemus, quā hunc recipere: non quod ulla sit optanda seruitus, sed quia dignitate domini minus turpis est fortuna serui. in duobus autem malis cum fugiendum maius sit, leuius est eligendum. ille ea tamen exorabat, quae uolebat auferre: tu extorques ille consul prouinciam petebat: tu priuatus concupisti. ille ad malorum salutem iudicia constituebat, & leges ferebat: tu ad perniciem optimorum ille a sanguine, & incendio seruorum Capitolium tuebatur: tu cruore, & flamma cuncta delere uis. si, qui dabat prouincias Cassio, & Brutis, & illis custodibus nominis nostri, regnabat, quid faciet, qui uitam adimit? si, qui ex urbe eijciebat, tyrannus erat: quem hunc uocemus, qui ne locum quidem reliquit exsilio? itaque, si quid illae maiorum nostrorum sepulchrae reliquiae sapiunt; si non una cum corpore sensus omnis uno atque eodem co-sumptus est igni; quid illis interrogantibus, quid agat nunc populus R. respondebit aliquis nostrum, qui proximus in illam aeternam domum discesserit? aut quem accipiente de suis posteris nuncium illi ueteres Africani, Maximi, Paulli, Scipiones? quid de sua patria audient, quam spolijs, triumphisq. decorarunt? an esse quendam annos xx natum, cuius auus fuerit argentarius, ad stipulator pater, uterque uero precarium fecerit quacstuum, sed alteriusque ad senectutem ut non negaret, alter a pueritia, ut non posset non consiteri: cum agere, rapere remp. cui nulla uirtus, nullae bello subactae, & ad imperium adiunctae prouinciae, nulla dignitas maiorum conciliaisset opem potentium, sed forma per dedecus pecuniam, & nomen nobile consec-

ratum

ratum impudicitiae dedisset; ueteres uulneribus, & aetate confectos Iulianos gladiatores, egentes, reliquias Caesaris ludi, ad rudem compulisset, quibus ille septus omnia misceret, nulli parceret, sibi uiueret? qui tamquam in dotali matrimonio remp. testamento legatam sibi obtineret? audirent duo Decij, seruire eos ciues, qui ut hostibus imperarent, uictoriae se deuouerunt. audiet C. Marius, impudico domino parere nos, qui ne

militem quidem habere uoluit, nisi pudicum. audiet Brutus, eum populum, quem ipse primo, post progenies eius a regibus liberauit, pro turpi stupro datum in seruitutem. quae quidem si nullo alio, me tamen inter-nuncio ad illos celeriter deferentur: nam si uiuus ista subterfugere non potero, una cum istis uitam simul fugere decreui.

EPISTOLAM ad Octauium, ultimo loco impressam, & quia satis aperta, & multo etiam magis, quia, Ciceronis non esse, ἐκ τοῦ χαρακτήρος intelligo, non placuit interpretari.

F I N I S.

V E R B A . G R A E C A , LATINIS . EXPRESSA

EX . LIBRO . I .

- ep. 1. ἀδύνατον: quod fieri non potest.
eadem. ἐπιούχιερῶν οὐδὲ βοσῶν: quoniam non agitur de uicissima, neque de bubulo tergo.
Ex Homero enim uerbum ἀρνύδων subauditum est.
eadem. ἑρμαθῆνα: Hermathena, Mineruae, Mercurijq. Statua.
ep. 5. χρησιμαθεῖ: utilia discentem, hoc est, deditum literis non uulgaribus.
eadem. γυμνασιῶδης: apta gymnasio.
ep. 7. Εὐμολπιδῶν πάτριος: Eumolpidarum ritus patrios.
ep. 8. οἰκεῖον: proprium.
ep. 10. σκέψεις, καὶ ἀναβολαὶ: considerationes, & dilationes.
eadem. ταυτὸ ματον ἡμῶν: casus noster.
ep. 11. ἐν τοῖς πολιτικοῖς: in ciuilibus.
eadem. τοποθεσίαι: loci descriptionem.
eadem. Ἀπικώτερα: magis Attica.
eadem. φιλορήτορα: rhetoricae studiosum.
ep. 2. πανηγυρίς: conuentus.
eadem. μάλ' ἀριστοκρατικῶς: ualde pro statu optimatum.
eadem. γενικῶς: generaliter.
eadem. λινοῦ δούς: pigmentorum ampullas.
eadem. ἀνεπερπερασάμων: uenditauit me.
eadem. ἐπιχειρήματα: argumenta.
eadem. ὑπόθεσις: materia.
eadem. Ἀρειος πάγος: Arcopagus.
eadem. ἀφακτοτάτος: rebus agendis ineptus, ignauissimus.
eadem. καρχηκτῆς: habitu uitiorum deprauatus.
ep. 13. φιλέλλης: Graecorum studiosi, & amatores.
eadem. παντοῖς ἀρετῆς μιμησκειο: omnis uirtutis remimiscere.
ep. 14. ὑστερον πρότερον, Ομηρικῶς: ordine conuerso, Homericè.
eadem. πρὸς τὸ πρότερον: ad prius.
eadem. ἔπαυτε γὰρ μοι μύσαι: dicite nunc mihi musae, hemistichium Homericum.
eadem. παρρησίαν: loquendi licentiam.
eadem. ἀγῶνα: certamen.
eadem. ἐπισημασίας: significationes.
eadem. δωθειῶσιν: consecrationem.
eadem. φιλοσοφικόν: philosophandum.
eadem. ἀμαλθεῖον: Amaltheum, bibliothecas tua.
eadem. Ἀμαλθεία: Amalthea.
ep. 15. τοποθεσία: loci descriptione.
ep. 16. ἀπλοτάτος: simplicissimus.
eadem. πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ: ciuilis uir ne in somnio quid m.
ep. 17. τὴν ἐπὶ τῷ φαρῶ μύρον: in lente unguentum pro

- uerbium.
eadem. ἐπιφωνήματα: acclamations.
eadem. γῆρας, καὶ μέμνησ' ἀπιστεῖν. ἀρδρα ταῦτα ἢ ἔρετων: uigila, & memineris non credere. hi sunt nerui sapientiae.
eadem. τίς πατέρ' αἰνίσει: quis patrem laudabit?
eadem. ἐγκωμιαστικά: laudatiua.
eadem. ἱστορικά: historica.
ep. 18. οἱ μὲν πάρ, οὐδὲν εἰσιν, οἷς δ' οὐδὲν μέλει hi, qui adsunt, nihili sunt, illis uero, nihil curae est.
eadem. ὑπόπιον: liuor.

EX . LIBRO . II .

- ep. 1. μυροθήκιον: unguenti, & pigmentorum arculam.
eadem. ὑπόμνημα: commentarium.
eadem. σέμιον τέρε, καὶ πολιτικώτερος: grauior, & ciuiliior aliquis.
eadem. Σποσάματα: partes quaedam auulsae.
eadem. φίλι πατρις: studiosus patriae.
eadem. πολιτεία: republica.
eadem. ἄλις σπουδῆς: satis studij est.
ep. 2. θεῖος: patrii.
eadem. Πελοπιάων: Pelinaeorum. (sunt autē populi.)
eadem. Κορινθίων, καὶ Ἀθηνάων: Corinthiorum, et Atheniensium.
eadem. Ἡρώδης: Herodes.
ep. 3. Διαγγέλια: boni nuncij praemia.
eadem. Κυρίου παιδείαν: Cyri institutionem.
eadem. τὰς διαρὰσεις: lucidas radiorum egressiones.
eadem. ἐς ω ἴσιν μὲν η, α, τὸ δὲ ὄρω μόνον, β γ ἀκτῆες δὲ δ καὶ ε: sit aspectus η, α: quod autem uidetur β, γ: radij uero δ, ε.
eadem. κατ' εἰδώλων ἐμπώσις: per simulacrorum incursions.
eadem. εἶδωλα: species, imagines.
eadem. ἐγχυσις: effusio.
eadem. ὑπόστασις: statum.
eadem. πολιτείας: remp.
eadem. σοκρατικῶς εἰς ἕκαστον: more Socraticorum in utramque partem.
eadem. τὴν ἀρέσκουσαν: sententiam quae placeat.
eadem. κατὰκρισις: sanctio.
eadem. Ἀριστοκρατικῶς: pro statu optimatum.
eadem. εἰς οἶκόν ἀριστος ἀμύεδαι πρὸς πάτριος: unum augurium optimum defendere patriam. Homeri uersus ἰλ μ.
eadem. Θεοφράστου πρὸς φιλιτιμίας: Theophrasti de honorum studio.
ep. 5. εἰδόμεαι τρώας, καὶ τρώαδας ἐλκεστέπλους: uereor Troianos, & Troianas longis indutas Homeri uersus ἰλ ζ.